

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ**

**Бюджетне фінансування соціально-
економічної інфраструктури
територій**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав: студент II курсу, групи 672-3
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»
Мельничук Вадим Вікторович _____
(підпис)

Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту
Грубляк Оксана Михайлівна _____
(підпис)

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

АНОТАЦІЯ

Мельничук В.В. Бюджетне фінансування соціально-економічної інфраструктури територій. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2023. 62 с.

У кваліфікаційній роботі проведено оцінку фінансування регіонів з місцевих бюджетів, Державного фонду регіонального розвитку, субвенцій, фінансування регіонів та громад за кошти донорських організацій. Особливу увагу приділено виробленню інструментів для упорядкування фінансування постраждалих від бойових дій територій з метою надання їм стимулів до економічного відновлення. Запропоновано низку рекомендацій для центральних органів виконавчої влади щодо систематизації та оптимізації системи фінансування регіонів та громад в умовах децентралізації влади.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, бюджетне фінансування, соціально-економічна інфраструктура.

ANNOTATION

Melnychuk V.V. Budgetary financing of the socio-economic infrastructure of the territories. - Manuscript.

Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, banking and insurance". Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich. Chernivtsi 2023. 62 p.

In the qualification work, an assessment of financing of regions from local budgets, the State Fund for Regional Development, subventions, financing of regions and communities with the funds of donor organizations was carried out. Particular attention was paid to the development of tools for streamlining the financing of territories affected by hostilities in order to provide them with incentives for economic recovery. A number of recommendations for the central bodies of executive

power regarding the systematization and optimization of the financing system of regions and communities in conditions of decentralization of power are offered.

Keywords: local budgets, revenues of local budgets, budget financing, socio-economic infrastructure.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.В. Мельничук

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. СУТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	8
1.1. Вплив фінансової децентралізації на організацію місцевого самоврядування	8
1.2. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій	12
1.3. Фінансові інструменти забезпечення розвитку соціально-економічної інфраструктури територій	16
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЙ ЗА 2018 – 2022 РОКИ.....	24
2.1. Аналіз основних показників дохідної та видаткової складової місцевих бюджетів України	24
2.2. Міжбюджетні трансферти як джерело інфраструктурного розвитку територій	33
2.3. Фінансування регіонального та місцевого розвитку за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку.....	41
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	48
3.1. Перспективи формування бази фінансових ресурсів для інфраструктурного розвитку регіонів України	48
3.2. Структурне фінансування відбудови регіонів України	55
Висновки до розділу 3	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Місцеві бюджети посідають одне з головних місць в економічній системі кожної держави. У них зосереджена значна частина фінансових ресурсів держави. Водночас місцеві бюджети є найбільшою ланкою бюджетної системи держави, яка відіграє важливу роль у перерозподілі валового національного продукту та фінансуванні бюджетних видатків, насамперед соціального характеру.

Фінансування соціально-економічного розвитку регіонів є одним із найважливіших інструментів державної регіональної політики. Можливості його застосування безпосередньо залежать від наявності коштів, які виділяються на розвиток територій, а ефективність його застосування залежить від спроможності регіонів використовувати ці кошти. У ході децентралізації влади відбулося зміщення акценту відповідальності за розвиток регіонів з державних, обласних та районних адміністрацій на муніципалітети, а тепер і на місцеві органи влади у розподілі коштів на розвиток регіонів, на які покладено завдання мобілізації коштів на місцеві потреби.

Повномасштабне військове вторгнення росії завдало сильного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Скоротилося виробництво основних видів продукції, особливо тих, що складають основу експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти, а разом з ними і лєвова частка зовнішньої торгівлі. Руїнується транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктури цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон і їх часткове переміщення на захід країни, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, а то й мільйони людей.

Усе це ставить під загрозу можливість надійного та довгострокового розвитку територій.

Актуальність проблеми оптимізації фінансування соціально-економічного розвитку територій зумовлена ще й нерівномірністю розвитку регіонів. Головне

завдання сьогодні – виграти війну проти росії. Натомість, зі стратегічної точки зору, прискорена відбудова України, розвиток її людського потенціалу та євроінтеграція залежать від продовження реформи децентралізації та забезпечення її ефективності, в тому числі щодо фінансового забезпечення.

Вивченню регіонального соціально-економічного розвитку присвячені праці багатьох українців. Водночас наявні дослідження не дають цілісного уявлення про джерела фінансування соціально-економічного розвитку територій на сучасному етапі.

Метою кваліфікаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення бюджетного фінансування розвитку соціально-економічної інфраструктури регіонів на сучасному етапі.

Для досягнення визначеної мети поставлені такі завдання:

- дослідити суть, особливості та організаційну структуру місцевих бюджетів на сучасному етапі;
- визначити джерела фінансування розвитку соціально-економічної інфраструктури територій;
- розглянути фінансові інструменти забезпечення соціально-економічного розвитку територій у контексті післявоєнного відновлення України;
- проаналізувати доходи і видатки місцевих бюджетів в контексті соціально-економічного розвитку територій;
- дослідити особливості фінансування територій за допомогою державних субвенцій та ДФРР;
- запропонувати шляхи поліпшення бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури територій на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження є процеси формування та використання організаційно-економічного механізму розвитку соціально-економічної інфраструктури територій.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і прикладних засад

організаційно-економічного механізму соціально-економічної інфраструктури територій в Україні.

Інформаційною базою дослідження є закони і нормативні документи, наукові публікації з питань місцевих бюджетів, матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, звітність органів Державної казначейської служби України, матеріали періодичних видань та офіційних сайтів органів державної влади, науково-практичних конференцій у мережі Інтернет.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальні методи наукового дослідження: для аналізу доходів та видатків бюджетів – порівняльний аналіз та аналіз ретроспективних даних; при дослідженні суті бюджетного фінансування – метод наукової абстракції. Також відносно аналізу бюджетних показників використовувалися деталізація, порівняння, систематизація і узагальнення даних, графічні методи дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розкритті суті бюджетного фінансування розвитку соціально-економічної інфраструктури територій, удосконаленні фінансового забезпечення розвитку соціально-економічної інфраструктури, розвитку суспільно значимої інфраструктури, наявність якої є необхідною умовою досягнення регіонального розвитку.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі магістерського дослідження розглянуто суть та джерела фінансування соціально-економічної інфраструктури регіонів України.

У другому розділі магістерського дослідження проведено аналіз доходів та видатків місцевих бюджетів України за 2018 – 2022 роки. Досліджено особливості фінансового забезпечення розвитку інфраструктури регіонів за допомогою державних субвенцій та Державного фонду регіонального розвитку.

У третьому розділі магістерського дослідження розглянуто перспективи фінансування розвитку соціально-економічної інфраструктури регіонів на

сучасному етапі.

РОЗДІЛ 1

СУТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

1.1. Вплив фінансової децентралізації на організацію місцевого самоврядування

Економічна ефективність місцевого самоврядування вимагала фінансової децентралізації, результатом якої є передача та делегування видаткових повноважень, створення фінансової бази органів місцевого та регіонального самоврядування, розробка ефективної моделі фінансового вирівнювання, розробка ефективної моделі фінансового вирівнювання та залучення жителів територіальних громад до вирішення місцевих проблем.

У сучасних дослідженнях децентралізація визначається як форма організації публічної влади в державі, згідно з якою адміністративно-територіальні або інші територіальні одиниці мають право самостійно вирішувати проблеми місцевого значення та реалізовувати власні завдання в межах, встановлених законом та під відповідальність уповноважених органів і посадових осіб, а втручання в їх діяльність може здійснюватися виключно з метою контролю за законністю у випадках і у відповідних формах, передбачених законом.

Підходи до визначення суті децентралізації представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення суті категорії «децентралізація»

Автор	Визначення
1	2
Гурне Б.	«Спосіб територіальної організації влади, при якому держава передає право на прийняття рішень по визначених питаннях або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня, що не входять у систему виконавчої влади і є відносно незалежними від неї» [16, с. 88]

Продовження табл. 1.1

1	2
Кукарцев О.	«Скасування або послаблення функцій центру з появою цих функцій в інших організаційних структурах, які мають певну самостійність» [23, с. 103]
Харитончук М.В.	«Поступове делегування постійно зростаючої частини повноважень регіональним, міським і сільським владним інститутам» [30]
Авалов З.	«Розширення компетенції місцевих адміністративних органів, що діють у межах своєї компетенції незалежно від центральної влади» [9, с. 154]
Одінцова Г.С.	«Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому» [18, с. 112]
Дроздовська О.С.	«Право незалежного та самостійного прийняття рішень децентралізованими одиницями» [21, с. 22]
Малиновський В.Я.	«Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); у широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації» [26, с. 51]
Нижник Н.Р.	«Характерне для сфери державного управління явище, зумовлене об'єктивними і суб'єктивними факторами, певний протилежний бік централізації, своєрідний засіб відображення централізації» [19, с. 16]
Оболенський О.Ю.	«Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем» [20, с. 111]

На основі аналізу визначень підсумуємо, що бюджетна децентралізація – це процес передачі повноважень з управління доходами та видатками з метою підвищення ефективності реалізації цих повноважень та більш ретельного управління ресурсами місцевого бюджету.

Фінансова децентралізація в сучасних умовах вважається необхідною умовою успішної децентралізації функцій держави в контексті демократичних перетворень. Так, за умови проведення бюджетної децентралізації:

- відкриваються додаткові можливості для формування місцевих бюджетів;
- більша свобода використання коштів органами місцевого самоврядування;
- підвищення активності та ініціативи місцевої влади;
- підвищення відповідальності за вирішення місцевих проблем;
- посилення контроль за виконанням бюджету;

- підвищення ефективності трансфертної політики;
- існування ефективного фінансового вирівнювання.

Децентралізація передбачає підвищення ефективності державного механізму та активізацію розвитку регіонів на засадах демократії. Показниками цієї ефективності та активізації є повний захист прав, законних інтересів та обов'язків місцевого населення, об'єднаних у муніципальні, регіональні колективи та органи територіальної самоорганізації.

Перевагами та позитивними наслідками децентралізації є:

- час і місце прийняття рішень відповідають очікуванням громадськості (індивідів, колективів, громад тощо);
- виконання рішення відбувається за участю суб'єкта прийняття рішення або під його відповідальність. Отже, час і місце прийняття рішень відповідають часу і місцю їх виконання;
- посилення інноваційного потенціалу в ключових рішеннях;
- спрощення системи та процедури прийняття рішень завдяки оптимальній структурі управління;
- підвищення ініціативи підлеглих, повніше та ефективніше використання людського потенціалу, підвищення мотивації праці;
- прозорість і відкритість процедур прийняття рішень та процесу їх виконання, що сприяє підвищенню ефективності адміністративної діяльності, виявленню помилок, джерел їх походження тощо;
- час, за який інформація переходить від рівня управління до рівня прийняття рішень і навпаки, значно коротший;
- мінімізація бюрократії. Зручність та відчуття безпеки та комфорту для фізичних та юридичних осіб. Стосунки між особою та адміністрацією набувають характеру партнерства та створюють відчуття «спільної справи» для обох сторін;
- звільнення керівництва від поточних справ, що підвищує здатність керівництва зосереджуватися на справах стратегічного значення тощо;
- гнучкість процесу виконання відповідних функцій, що дозволяє швидше

адаптуватися до зовнішніх або внутрішніх змін;

- об'єктивна оцінка результатів прийнятих і реалізованих рішень.

Можлива гнучкість для вдосконалення, вдосконалення, виправлення помилок тощо;

- територіальна децентралізація передбачає наближення до споживача державних послуг тощо.

1.2. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій

Органи місцевого самоврядування відіграють дедалі важливішу роль у наданні основних державних послуг та у створенні інфраструктури, необхідної для розвитку регіону. Ці функції місцевого самоврядування розвиваються на тлі різноманітних викликів, включаючи кризи навколишнього середовища та природних ресурсів, зростання урбанізації та зростаючі прогалини в інфраструктурних потребах, що може загострити фінансові проблеми, з якими стикаються місцеві органи влади. Однак у багатьох дискусіях щодо економічних і фінансових аспектів регіонального розвитку потенційно незамінна роль місцевих і регіональних органів влади у розвитку сталих міст і територій, а також недостатня увага до їхніх ресурсів і потенціалу.

Місцеві та регіональні органи влади можуть здійснити конкретні кроки для формування високого рівня соціально-економічного розвитку, зокрема для сприяння сталого розвитку територій. Ці кроки включають, зокрема, створення умов для мобілізації частини багатства, створеного в певних сферах (внутрішніх ресурсів), для фінансування та підтримки розвитку.

Як місцеві органи влади, так і національні учасники можуть покращити свою кредитоспроможність, отримати доступ до довгострокового фінансування та покращити свою ефективність.

Низка факторів вказує на те, що місцеві та регіональні органи влади є важливим фактором сталого розвитку.

Більшість розвинених країн покладаються на місцевий рівень, щоб взяти на себе відповідальність за основні функції уряду. На місцевому рівні зосереджено близько третини державних витрат і до 70% державних інвестицій в країнах ОЕСР. Децентралізація була менш помітною та більш нерівномірною в країнах із низьким та середнім рівнем доходу, але є докази того, що, коли надходження добре структуровані, місцеві органи влади можуть значно сприяти результатам розвитку, не лише задовольняючи місцеві потреби, але й підтримуючи національні цілі. Однак, щоб досягти цього, національні уряди повинні створити відповідні рамки для надання повноважень, ресурсів й підтримки місцевих і регіональних органів влади.

Багато країн стикаються зі значним відставанням у інфраструктурних потребах і очікують нових із зростанням населення та прогресом урбанізації. Вирішення проблем урбанізації та недостатньої інфраструктури вимагатиме великих інвестицій у найближчі десятиліття, часто в тих сферах, за які повинні відповідати місцеві органи влади. Попит буде найбільшим у країнах, що розвиваються, але країни ОЕСР також повинні інвестувати, щоб реагувати на погіршення інфраструктури та старіння населення. Цілі розвитку повинні бути сформульовані та реалізовані комплексно в конкретних територіальних юрисдикціях.

Світ стикається з дедалі більшими ресурсними проблемами – глобальним потеплінням, дефіцитом енергії, кризами охорони здоров'я, продовольчою безпекою тощо. Співпраця з ними є основним завданням або впливає на досягнення цілей розвитку місцевих територій. Групи місцевого самоврядування мають сильну позицію, щоб відповісти на ці виклики, наприклад, за допомогою стратегій адаптації до зміни клімату та зеленого зростання. Багато з них також можуть відігравати важливу роль у подоланні поточного впливу поточної кризи та пов'язаних із нею майбутніх проблем.

Органи місцевого самоврядування в країнах, що розвиваються, повинні мати значні джерела власних податкових надходжень, а також неподаткових надходжень. Адекватність доходів є ключем як до кращої здатності міста

надавати необхідні товари та послуги, так і до більшої відповідальності місцевих чиновників перед виборцями. Внутрішні надходження повинні бути доповнені міжбюджетними трансфертами, щоб компенсувати різницю у витратах і фіскальній спроможності між містами та дозволити містам підтримувати реалізацію програм центрального уряду.

Для ефективного вирішення проблеми мобілізації відповідних фінансових ресурсів органу місцевого самоврядування необхідні інструменти фінансування розвитку місцевої інфраструктури. Це передбачає поєднання капітальних грантів і запозичень з різних джерел. Системні недоліки в усіх цих традиційних джерелах доходу змусили місцеві органи влади в усьому світі шукати інноваційні джерела фінансування, починаючи від інструментів збільшення вартості землі, пов'язаної з будівництвом капітальної інфраструктури, до участі у спільних підприємствах з приватним сектором через державно-приватне партнерство.

Дійсна роль місцевих і регіональних органів влади є досить незрозумілою, часто головним чином через дуже нерівний розподіл прав, можливостей і джерел фінансування, наданих їм центральними органами влади. Дані обмежені, а середні значення приховують великі відмінності.

Якщо місцеві та регіональні органи влади хочуть бути ключовими гравцями у формуванні політики розвитку, необхідно виконати кілька ключових вимог до фінансування. Тобто, вони повинні мати повноваження діяти більш автономно. Це означає, що національні уряди повинні бути готові надати відповідні повноваження через надійну систему децентралізації. Цей дозвіл має два аспекти. По-перше, необхідно покласти конкретні функції на органи місцевого самоврядування разом із структурами, системами та ресурсами, які підтримують їх виконання. Найсильнішою формою децентралізації є децентралізація, за якої обрані та уповноважені органи влади безпосередньо підзвітні громадянам. Близькість місцевих органів влади до громадян дає їм більший вплив на місцевих чиновників, сприяє продуктивній конкуренції між місцевими політичними силами та може зменшити корупцію

шляхом підвищення прозорості та підзвітності. Проте має бути достатньо чіткий розподіл повноважень, щоб і центральна влада, і громадяни знали, за що відповідає регіональна, місцева влада.

Новий і ефективніший погляд на децентралізацію зосереджується на наданні регіональним і місцевим органам влади автономії не лише з центрально делегованими повноваженнями та функціями, але й із загальним мандатом щодо забезпечення загального розвитку їхніх територіальних громад і добробуту своїх виборців. Ця сильніша форма розширення повноважень надає місцевій владі більше повноважень і стимулів для реалізації індивідуальних комплексних стратегій розвитку.

Регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування потребують достатніх ресурсів для виконання своїх завдань. Власні податки та трансферти завжди мають вирішальне значення для систем надходжень бюджетів місцевих органів влади, але те, як вони визначені та запроваджені, впливає на їх здатність і стимули надавати послуги та збільшувати доходи. Місцевий попит – надходження місцевих податків від жителів і підприємств є критично важливим – готовність платити вказує на попит і задоволення послугами та загальну довіру до місцевих органів влади. Загальне небажання центральних органів влади передавати потужні повноваження місцевим органам влади означає, що трансфертні платежі, структура та реалізація яких є недосконалими, відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні доходів місцевих бюджетів.

Органи місцевого самоврядування мають бути прозорими та підзвітними, наприклад: планування, складання бюджету, звіти, комісії зі скарг та апеляцій тощо. Важливим є забезпечити підзвітність органів влади для зміцнення та зменшення можливостей для корупції через прозорість і доступ до інформації про процеси та прийняття рішень державними органами влади через механізми управління (бюджетування, фінансове управління, аудит тощо) і закони про свободу інформації.

Важливу роль відіграє і підвищення відповідальності. Механізми

звітності, включаючи фінансові звіти (загальні/галузеві), оцінки ефективності та зовнішні аудити, сприяють послідовності та прозорості й надають цінну інформацію громадянам, іншим місцевим органам влади та центральному уряду. Центральні департаменти з широкими повноваженнями (фінанси, планування, державна служба) розробляють політику та регулюють стандарти на місцевому рівні, наприклад, планування, інвестицій, управління державними фінансами (включаючи закупівлі), збір доходів і системи управління людськими ресурсами. Галузеві міністерства (охорони здоров'я, освіти тощо) розробляють і контролюють стандарти обслуговування та управляють трансфертами. Такі регулятивні функції є важливими, але можуть підірвати ефективність місцевих органів влади, якщо вони надто жорсткі або непослідовні.

Часто слабким елементом підзвітності регіональних органів влади та місцевого самоврядування, що має вирішальне значення для ефективної роботи, є горизонтальна підзвітність – між обраними радами та працівниками відповідних органів, що виконують місцеві бюджети. Потрібні чіткі функції, коли обрані радники встановлюють політику розвитку та контролюють персонал, який її виконує. Горизонтальна підзвітність також ускладнюється, коли для надання послуг на місцевому рівні створено окремі юридичні особи, так що обрані представники несуть відповідальність перед своїми виборцями за надання послуг, а керівництво відповідає за фінансові вимоги.

Тому підзвітність є важливою для ефективного надання послуг на місцях, але універсального підходу не існує. Головним завданням є створення належного балансу між висхідним і низхідним охопленням, який може змінюватися в міру того, як місцеві органи влади стануть сильнішими та більш автономними у своїх функціях.

1.3. Фінансові інструменти забезпечення розвитку соціально-економічної інфраструктури територій

Якщо регіональна влада та органи місцевого самоврядування мають виконувати свою роль у досягненні певного рівня соціально-економічного розвитку, важливо запровадити відповідні податкові реформи та фінансові інструменти розвитку. Місцеві органи влади деяких країн мають потужну фінансову базу. Однак більшість регіональних і місцевих органів влади мають слабку фінансову базу та кредитоспроможність і обмежений доступ до довгострокового фінансування. Перш ніж вирішити, які фінансові інструменти використовувати регіональним та місцевим органам влади, важливо задокументувати та проаналізувати поточну фінансову ситуацію в конкретній країні чи території.

Низькі доходи можуть бути результатом багатьох факторів у різних комбінаціях, таких як:

- обмеження центральним урядом дохідних повноважень місцевих бюджетів;
- обмежена місцева спроможність збирати доходи та/або надавати послуги;
- розподіл місцевих доходів між неефективно розробленими програмами та неефективними фіскальними трансфертами;
- низька політична довіра та підзвітність, що зменшує доходи місцевих бюджетів.

Тому необхідно посилити фіскальну роль місцевих і регіональних органів влади. Набір фінансових інструментів має бути ретельно підібраний відповідно до особливостей країни. У багатьох випадках податкові реформи мають бути поетапними та супроводжуватися іншими інституційними реформами та ініціативами з розбудови потенціалу, щоб бути успішними. Проаналізуємо традиційні та інноваційні джерела фінансування місцевого самоврядування з метою формування рекомендацій щодо розробки та реалізації програм розвитку місцевої інфраструктури.

У більшій кількості країн відповідальність за доходи, витрати та інвестиції у розвиток передається на субнаціональний (регіональний, місцевий)

рівень. Необхідно розвинути відповідний технічний потенціал, фінансування та підтримку механізмів допомоги, в тому числі для нарощування потенціалу, зокрема у сферах розвитку інфраструктурних проектів, місцевого оподаткування, фінансування галузей й випуску боргових зобов'язань та управління місцевими боргами, включаючи доступ до внутрішніх ринків облігацій.

Необхідність впровадження сталої інфраструктури та політики, сприятливої для інвестицій, вказує на необхідність підтримки національного та місцевого потенціалу для запобігання та пом'якшення зовнішніх шоків й управління ризиками.

До основних фінансових інструментів розвитку соціально-економічної інфраструктури належать:

1. Доходи з власних джерел. Незважаючи на те, що контроль за доходами місцевих та регіональних органів влади є надзвичайно важливим, доходи, отримані на місцевому рівні, не повинні бути виключно місцевими податками. Існує низка загальнодержавних податків, які можуть забезпечити достатню дохідну базу місцевих бюджетів. Доходи з власних джерел передбачають місцевий контроль за надходженнями та / або ставкою і часто в основному адмініструють на місцях.

Найвагомішим результатом є зростання частки місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів, в основному за рахунок передання податків та зборів до місцевих бюджетів. Бюджетне вирівнювання сьогодні здійснюється на основі оцінки доходів місцевих бюджетів, а не видатків, що стимулює територіальні громади розвивати місцеву економіку та підприємницький сектор.

Для фінансового забезпечення бюджетних повноважень місцеві органи влади отримують фінансові ресурси, основний з яких – 60% податку на доходи фізичних осіб для бюджетів територіальних громад та 15% – для обласних бюджетів. В багатьох європейських країнах наявна практика формування місцевих бюджетів за рахунок надходжень податку на доходи фізичних осіб – в

такий спосіб місцева громада зацікавлена у стимулюванні підприємницької активності на своїй території. Крім цього, основного податку до бюджетів громад надходить: 100% податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; 25% екологічного податку; 100% єдиного податку; 5% акцизного збору з реалізації підакцизних товарів; 100% податку на майно (нерухомість, земля і транспорт), збори та інші платежі. Громади отримують фінансові ресурси, якими можуть самостійно розпоряджатися на видатки [1].

2. Міжбюджетні трансферти. Практично всі країни, що розвиваються, через розрив між відповідними видатками місцевих бюджетів та відповідними децентралізованими доходами використовують міжбюджетні трансферти. Трансферти підвищують автономію органів місцевого самоврядування та допомагають досягти визначених цілей, компенсуючи різницю у фіскальному потенціалі на місцевому рівні та заохочуючи видатки місцевих бюджетів на ключові місцеві послуги, генеруючи вигоди за межами юрисдикцій одержувачів задовольняти основні потреби мешканців та стимулювати видатки розвитку. Багато міжбюджетних трансфертів призначені для досягнення цих цілей у різній мірі. Великі міста, як правило, є більш незалежними від трансфертів державного бюджету, але трансферти все ще є життєво важливими навіть для мегаполісів.

Важливим з точки зору місцевих органів влади є те, щоб центральний уряд визначав загальний (на основі правил) трансферний пул, а не приймав періодичні бюджетні рішення щодо обсягу бюджетних ресурсів, що спрямовуються на трансферти місцевим бюджетам. Це дозволить органам місцевого самоврядування краще планувати надання послуг та отримання надходжень до місцевих бюджетів. Тобто центральні органи влади повинні забезпечити, щоб органи місцевого самоврядування отримували адекватну та передбачувану величину бюджетних ресурсів, залучених на національному рівні, для досягнення цілей регіонального розвитку.

Види трансфертів залежать від мети досягнення різних цілей. Нецільові

трансферти використовують для підвищення автономії місцевої влади та перерозподілу ресурсів до фінансово слабших органів місцевого самоврядування, тоді як цільові трансферти визначають видатки місцевих бюджетів на пріоритетні послуги. У разі оптимального підбору, обидва види трансфертів можуть сприяти мобілізації місцевих ресурсів та забезпечити надання основних мінімальних послуг для всіх громадян у юрисдикціях місцевого самоврядування, незалежно від фінансових можливостей. Деякі трансферти також можуть бути спрямовані на розвиток, хоча також важливо забезпечити доступ до інших джерел фінансування капітальних витрат.

Важливим питанням міжбюджетних трансфертів є те, як вони розподіляються серед місцевих бюджетів (горизонтальний баланс). Конкретні критерії та формули розподілу залежатимуть від цілей бюджетних програм, але важливою вимогою є прозорий розподіл коштів на основі об'єктивних критеріїв, щоб вони були належним чином використані, а органи місцевого самоврядування знали, для чого вони отримують певний рівень трансфертів.

Не менш важливо, що система міжбюджетних трансфертів повинна бути спроектована таким чином, щоб вона не знівелювала діяльність органів місцевого самоврядування щодо формування власних.

3. Використання ресурсного потенціалу. Одним з найбільш потенційно потужних, але недостатньо використовуваних джерел надходжень на місцевому рівні є приріст вартості землі, отриманої за рахунок інфраструктурних проектів (місцеві дороги, каналізація тощо). Існує кілька способів використання цього ресурсу, включаючи фінансування податкових надбавок, спеціальні оцінки та коригування земельної ділянки.

Оскільки інвестиції в державну інфраструктуру не є єдиним фактором, який впливає на вартість землі, існують дискусії щодо того, як саме правильно скористатися цією вартістю, щоб відшкодувати витрати на інвестиції в інфраструктуру, а також існує широкий консенсус, що це потенційно продуктивне джерело доходів на місцевому рівні. Однак, щоб цей потенціал був реалізований, повинен бути певний рівень розвитку прав власності на

землю та система оцінювання вартості земель, і місцева влада повинна мати достатній потенціал для отримання надходжень на основі збільшення вартості землі.

4. Фінансування регіонального та місцевого розвитку за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Органи місцевого самоврядування отримали додаткові власні кошти за рахунок коштів ДФРР на розвиток економічної та соціальної сфери громад, модернізацію інфраструктури, поточний та капітальний ремонт. У 2018 році Кабінет Міністрів України затвердив перелік із 477 програм і проектів регіонального розвитку на загальну суму понад 4 млрд грн, які також фінансуватимуться з ДФРР. Фінансування проектів з ДФРР надало можливість громадам реалізовувати проекти, важливі для місцевого розвитку, зокрема щодо реконструкції дитячих садків, шкіл, лікарень, ЦНАПів та ін.

У 2018 році внесено зміни до Порядку подання, відбору та фінансування проектів за рахунок коштів з ДФРР, згідно якого ухвалено чіткі терміни відбору проектів, які можуть фінансуватися з ДФРР (початок відбору – не пізніше 15 січня, завершення відбору – не пізніше 1 травня); відбір проектів здійснюється на наступний плановий рік. Тобто до 1 травня поточного року року у громадах повинні бути затверджені проекти, що будуть реалізовуватися у наступному році. Це дозволить прискорити реалізацію проектів та упорядкувати процес реалізації проектів на місцях. Мінімальна кошторисна вартість проектів, що подаються на фінансування з ДФРР повинна становити від 1 млн грн – до 5 млн грн (для проектів нового будівництва, капітального ремонту, реконструкції (у т.ч. шкіл) та переоснащення). Ці зміни створили рамкові умови для реалізації проектів, встановили чіткі вимоги до заявників, чіткі критерії відбору та зробили проекти більш відповідними критеріям «проекту розвитку». Це додатково стандартизує процес подання заявок на отримання фінансування від ДФРР.

Враховуючи можливість збільшення обсягів створених ДФРР обсягів фондів розвитку громад, позитивний синергетичний ефект від таких змін має

особливо проявлятися в регіонах і територіях, що характеризуються низькими темпами розвитку. Зокрема, зміни в порядку використання коштів ДФРР вигідні для звільнених районів східних областей.

5. Фінансування місцевого розвитку через гранти міжнародних фінансових організацій.

Отже, зростання можливостей фінансування регіонального розвитку за рахунок доходів місцевих бюджетів, міжбюджетних трансфертів, Державного фонду регіонального розвитку свідчить, що у сфері фінансування місцевого та регіонального розвитку спостерігаються позитивні зрушення.

Висновки до розділу 1

Фінансування розвитку соціально-економічної інфраструктури територій є одним із найважливіших інструментів державної регіональної політики. Можливості його застосування безпосередньо залежать від наявності коштів, які виділяються на розвиток територій, а ефективність його застосування залежить від спроможності територій використовувати ці кошти. У ході децентралізації влади відбулося зміщення акценту у розподілі коштів на розвиток територій та відповідальності за розвиток територій з державних, обласних та районних адміністрацій на місцеві органи влади, на які покладено завдання мобілізації коштів на місцеві потреби.

Відповідно, здатність знаходити кошти для фінансування потреб і успішно їх використовувати залежить від кваліфікації місцевої влади, управлінських навичок поводження з коштами, вміння подавати проектні заявки та реалізовувати проекти. Враховуючи наявність на території України територій східних областей, які постраждали від бойових дій, при реалізації державної регіональної політики необхідно окремо передбачати кошти на реконструкцію цих територій.

Кошти фінансування регіонального та місцевого розвитку включають кошти місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів, кошти Державного

фонду регіонального розвитку, кошти міжнародних фондів та міжнародних фінансових організацій (проектне фінансування), а для об'єднаних органів місцевого самоврядування також грант на розвиток їхньої інфраструктури.

Незважаючи на позитивні кроки бюджетної децентралізації та інституційного забезпечення розвитку громад, бюджети ОТГ та місцевого самоврядування залишаються дефіцитними, а власних ресурсів місцевих бюджетів недостатньо для виконання поставлених завдань.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЙ ЗА 2018 – 2022 РОКИ

2.1. Аналіз основних показників дохідної та видаткової складової місцевих бюджетів України

За останні роки в Україні відбулися докорінні зміни адміністративно-територіального устрою, спрямовані на вдосконалення системи місцевого самоврядування в частині забезпечення самостійності місцевих бюджетів, функціонування територіальних громад на основі самокупності, фінансової незалежності, що дає можливість забезпечувати потреби та добробут територій за рахунок альтернативних джерел фінансування розвитку територій. При реалізації реформи децентралізації в Україні необхідно приймати виважені управлінські рішення щодо стану стратегічного та оперативного напрямку, у тому числі шляхом вдосконалення організаційно-економічних механізмів. Отже, першим етапом реалізації реформи децентралізації влади в Україні стала бюджетна (фінансова) децентралізація, метою якої є підвищення фінансової результативності місцевих бюджетів та створення умов для збільшення їх дохідної бази. Це стало механізмом заохочення громад до об'єднання шляхом отримання субвенцій з державного бюджету, які громади використовували на свій розсуд.

Основною складовою фінансів органів місцевого самоврядування є місцевий бюджет, центральний фінансовий ресурс місцевої влади, за доходи та витрати якого відповідає сама місцева влада. На цьому фоні актуальною стає проблема забезпечення місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами для виконання нових завдань (табл. 2.1).

Як видно з табл. 2.1, частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах

зведеного бюджету України за 2019 – 2022 роки суттєво зменшувалась (з 23,3% у 2019 році до 18,9% у 2022 році), що свідчить про зростання концентрації фінансових ресурсів у центральних органах влади та зменшення рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Таблиця 2.1

Динаміка частки доходів та видатків місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України за 2018 – 2022 роки [41]

Показники місцевого бюджету	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 рік у % до 2018 року
Питома вага власних доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету, %	22,0	23,3	22,6	22,8	18,9	85,9
Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету з урахування трансфертів з державного бюджету, %	47,5	43,5	34,2	33,3	25,3	53,6
Питома вага видатків місцевих бюджетів зведеному бюджеті, %	45,6	41,3	32,7	27,1	15,9	34,7

Питома вага загальних доходів місцевих бюджетів з урахування трансфертів з державного бюджету у доходах зведеного бюджету України також зменшувалась, однак темп зменшення даного показника є різкішим, темп падіння цього показника у 2022 році по відношенню до 2018 року склав 46,4%.

Видатки місцевих бюджетів України також мають тенденцію до зменшення, при чому темп падіння їхньої частки у зведеному бюджеті у 2022 році по відношенню до 2018 року склав 75,3%, зокрема, в 2020 році їх сума зменшилась на 88,1 млрд грн, а у 2021 році – ще на 22,3 млрд грн, у 2022 році – на 56,1 млрд грн.

Велику частку надходжень місцеві бюджети отримують від надходжень податків та від державних органів влади (за допомогою трансферти). Розглянемо динаміку складу доходів місцевих бюджетів України за 2018 – 2022 роки в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка та склад доходів місцевих бюджетів України за 2018 – 2022 роки [41]

Складові надходжень	2018, млрд грн	2019, млрд грн	приріст 2019 до 2018, %	2020, млрд грн	приріст 2020 до 2019, %	2021, млрд грн	приріст 2021 до 2020, %	2022, млрд грн	приріст 2022 до 2021, %
податкові надходження	232,5	270,5	116,3	285,6	105,6	307,5	107,7	393,5	128,0
неподаткові надходження	28	26,1	93,2	21,5	82,4	18,8	87,4	22	117,0
доходи від операцій з капіталом	2,1	2,9	138,1	3,5	120,7	4,0	114,3	2,3	57,5
Разом власних доходів	262,6	299,5	114,1	310,6	103,7	330,3	106,3	417,8	126,5
міжбюджетні трансферти	298,9	260,3	87,1	160,2	61,5	161,2	100,6	136,8	84,9
надходження від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій	0,1	0,4	400,0	0,1	25,0	0,3	300,0	0,2	66,7
Всього	561,6	560,2	99,8	470,9	84,1	491,8	104,4	554,8	112,8

Як свідчать дані табл. 2.2, впродовж 2021 – 2022 років спостерігається позитивна динаміка щодо надходження доходів до місцевих бюджетів: у 2021 році загальна сума доходів становила 471,8 млрд грн, а в 2022 році – 554,4 млрд грн. такий приріст доходів місцевих бюджетів спричинений в більшій мірі зростанням надходжень від податкових надходжень особливо у 2022 році.

Водночас у 2018 – 2020 роках динаміка доходів місцевих бюджетів знижувалася за рахунок значного зменшення надходжень міжбюджетних

трансфертів.

Суттєве зменшення загальної суми доходів місцевих бюджетів України відбулося у 2020 році порівняно з 2019 роком – на 15,9%.

Табл. 2.2 демонструє, що в 2018 – 2022 роках надходження власних доходів до місцевих бюджетів зростали щороку – це позитивний результат. Таким чином, місцеві бюджети стають більш самодостатніми та незалежними від міжбюджетних трансфертів центральних органів влади.

Натомість динаміка податкових надходжень до місцевих бюджетів України за аналізований період характеризується збільшенням їх абсолютних сум (темп зростання становить 169,2%). Динаміка неподаткових надходжень, надходжень від операцій з капіталом та цільових фондів є неоднозначною протягом досліджуваних років. Для аналізу впливу окремих складових доходів місцевих бюджетів необхідно проаналізувати структуру доходної бази за 2018 – 2022 роки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка структури доходів місцевих бюджетів України за 2018 – 2022 роки [41]

Складові надходжень	2018, млрд грн	Питома вага, %	2019, млрд грн	Питома вага, %	2020, млрд грн	Питома вага, %	2021, млрд грн	Питома вага, %	2022, млрд грн	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
податкові надходження	232,5	41,4	270,5	48,3	285,6	60,6	307,5	62,5	393,5	70,9
неподаткові надходження	28	5,0	26,1	4,7	21,5	4,6	18,8	3,8	22	4,0
доходи від операцій з капіталом	2,1	0,4	2,9	0,5	3,5	0,7	4	0,8	2,3	0,4
Разом власних доходів	262,6	46,8	299,5	53,5	310,6	66,0	330,3	67,2	417,8	75,3
міжбюджетні трансферти	298,9	53,2	260,3	46,5	160,2	34,0	161,2	32,8	136,8	24,7
надходження від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій	0,1	0,0	0,4	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,0

Всего	561,6	100	560,2	100	470,9	100	491,8	100	554,8	100
-------	-------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----

Отримані дані свідчать про значне зростання частки податкових надходжень у загальній структурі доходів місцевих бюджетів України за 2018 – 2022 роки та зниження частки міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам з Державного бюджету України. Загалом, на перший погляд, така структура доходів місцевих бюджетів свідчить про посилення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. Проте реальне підвищення фінансової самостійності та незалежності спостерігається лише у 2021 – 2022 роках, оскільки структура дохідної частини місцевих бюджетів України до 2020 року визначалася переважно скороченням їх фінансування центральними органами влади та недоотриманням доходів за рахунок запровадження пільг з єдиного податку та сплати податку на майно.

Сума власних доходів місцевих бюджетів України, без урахування міжбюджетних трансфертів, також мала стійку тенденцію до збільшення (темп зростання становив 258,3%). Отже, відбулося стрімке зростання обсягів надходжень власних ресурсів місцевих бюджетів, їх питомої ваги в структурі зведеного бюджету України (рис. 2.1).

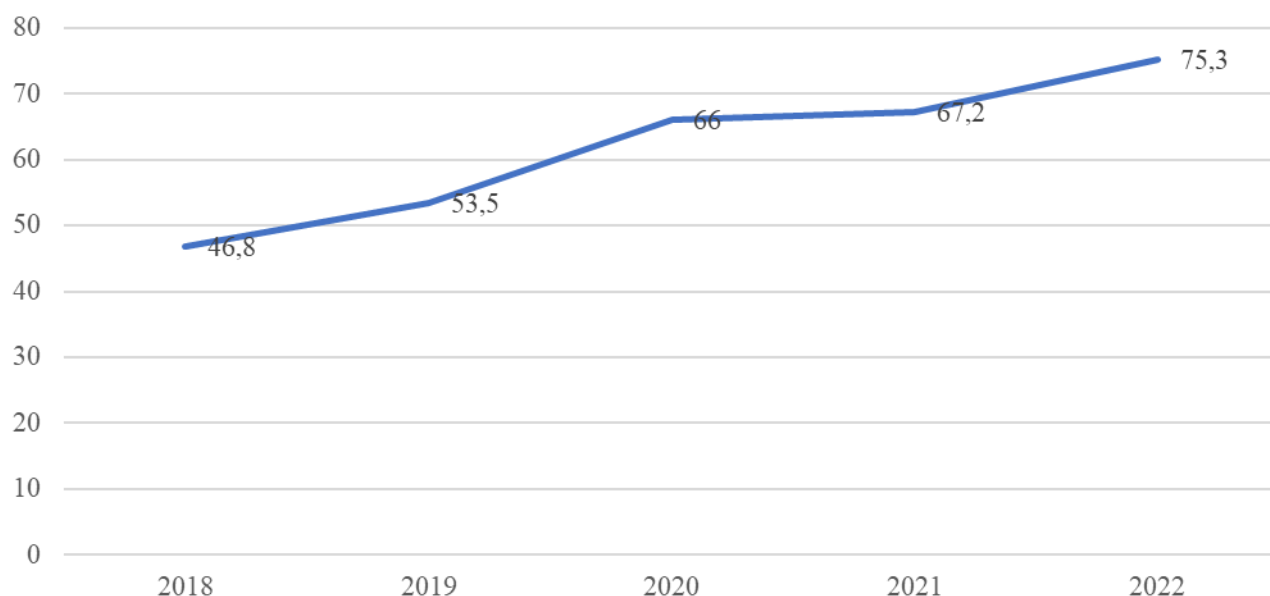

Рис. 2.1. Динаміка частки власних ресурсів місцевих бюджетів за 2018 – 2022 роки, %

З рис. 2.1 бачимо, що забезпечення місцевих бюджетів власними ресурсами до децентралізації у 2014 році становило 68,6 млрд грн, а після реформи в 2017 році зростає до 170,7 млрд грн. Зростання власних доходів відбувається швидкими темпами, що явно характеризує позитивний вплив бюджетної децентралізації на формування доходів територіальних громад. Завдяки фінансовій децентралізації суттєво змінилася ресурсна база місцевих бюджетів та сформувався передумови для активізації процесу добровільного об'єднання територіальних громад.

Втім, оскільки податкові надходження становлять переважну частину власних (70,9% з 75% у 2022 році) та основу загальних доходів місцевих бюджетів (70,9% зі 100% у 2022 році).

Розглянемо фактичні надходження податкових доходів місцевих бюджетів України за 2018 – 2022 роки, їх структуру та динаміку (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка та структура податкових надходжень місцевих бюджетів
України за 2018 – 2022 роки [41]

Складові надходжень	2018, млрд грн	Питома вага, %	2019, млрд грн	Питома вага, %	2020, млрд грн	Питома вага, %	2021, млрд грн	Питома вага, %	2022, млрд грн	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
податок на прибуток підприємств	9,3	4,0	10	3,7	9,8	3,4	9,4	2,7	13,5	3,4
ПДФО і військовий збір	138,2	59,4	165,5	61,2	177,8	62,3	196,9	56,8	245,3	62,3
акцизний податок	13,8	5,9	13,7	5,1	14,4	5,0	15,1	4,4	13,1	3,3
рентна плата	4,8	2,1	5,2	1,9	4,7	1,6	4,6	1,3	8,7	2,2
екологічний податок	2,1	0,9	2,2	0,8	2,1	0,7	1,8	0,5	1,6	0,4
податок на майно	31,3	13,5	36,9	13,6	37,8	13,2	39,5	11,4	36,8	9,4
туристичний збір	0,9	0,4	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1

єдиний податок	29,6	12,7	33,6	12,4	37,2	13,0	39,9	11,5	47,2	12,0
----------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
збір за паркування транспортних засобів	0	0,0	0,1	0,0	0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0
Разом	232,5	100,0	270,5	100,0	285,6	100,0	346,7	100,0	393,5	100

З табл. 2.4 бачимо, що загальна ситуація в структурі податкових надходжень не мала значних змін. Питома вага податку на доходи фізичних осіб збільшилася на 3,9 в.п. і склала 62,3% від загальної суми податкових надходжень місцевих бюджетів. Частка акцизного податку у 2022 році становила 3,3%, що на 2,6 в.п. менше показника 2018 року, податку на майно становила – 9,4% у 2022 році (- 4,1 в.п. по відношенню до 2018 року). Єдиний податок впав на 0,7 в.п. до 12,0% загального доходу у 2022 році. Як ми бачимо, загальні надходження за статтями, що характеризують власні ресурси місцевих бюджетів, зросли.

Найбільшу питому вагу надходжень за 2018 – 2022 роки місцеві бюджети мають від податку на доходи фізичних осіб та військового збору – 62,3% у 2022 році; єдиного податку – 12% у 2022 році.

Тобто, основним джерелом власних надходжень місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб.

Протягом 2018 – 2022 років відбулися важливі зміни у складі видатків місцевих органів влади: перехід фінансування закладів охорони здоров'я, державних соціальних допомог та субсидії до державного бюджету, зміна принципів фінансування закладів освіти тощо.

Для оцінки дієвості бюджетного механізму в Україні та виявлення проблем його функціонування є необхідним аналіз складу та динаміки видатків місцевих бюджетів в цілому.

Спочатку проаналізуємо виконання видатків, які здійснюються з місцевих бюджетів за функціональною класифікацією видатків за 2018 – 2022 роки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка видатків із місцевих бюджетів України за функціональною класифікацією за 2019 – 2021 роки [41]

Складові надходжень	2018, млрд грн	Питома вага, %	2019, млрд грн	Питома вага, %	2020, млрд грн	Питома вага, %	2021, млрд грн	Питома вага, %	2022, млрд грн	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Державне управління	28,6	5,0	34,9	6,2	40,9	7,8	47,5	9,5	46,5	9,6
Громадський порядок, безпека	1,1	0,2	1,3	0,2	1,8	0,4	1,6	0,3	11,1	2,3
Економічна діяльність	77,2	13,5	81,9	14,5	93,9	18	86,2	17,2	61,1	12,6
Охорона навколишнього середовища	3	0,5	3,4	0,6	2,4	0,5	2,8	0,6	0,5	0,1
Житлово-комунальне господарство	30	5,3	34,4	6,1	32,1	6,1	28,1	5,6	40,6	8,4
Охорона здоров'я	93,2	16,3	89,8	15,9	50,9	9,7	26,4	5,3	31	6,4
Духовний і фізичний розвиток	18,9	3,3	21,6	3,8	21,9	4,2	25,3	5,1	22,6	4,7
Освіта	165,7	29,0	187,1	33	199,4	38,2	244,3	48,8	232,3	48,0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	145,5	25,5	103,2	18,2	23,9	4,6	26,5	5,3	29,2	6,0
Міжбюджетні трансферти	7,3	1,3	8,7	1,5	10,7	2	11,5	2,3	9,4	1,9
Всього видатків	570,6	100,0	566,2	100	522,5	100	500,2	100	484,3	100,0

Зокрема, частка видатків місцевого самоврядування на освіту зросла з 29% у 2018 році до 48% у 2022 році, на духовний і фізичний розвиток – з 3,3% у

2018 році до 4,7% у 2022 році і на загальні державні послуги з 5,0% у 2018 році до 9,6% у 2022 році. Фактично витрати місцевих бюджетів на ці три функціональні сфери значно зросли як у номінальному, так і в реальному вираженні.

І навпаки, частка видатків місцевого самоврядування на соціальний захист та соціальне забезпечення впала з 25,5% у 2018 році до 6,0% у 2022 році, охорону здоров'я – з 16,3% у 2018 році до 6,4% у 2022 році і на економічну діяльність – з 13,5% у 2018 році до 12,6% у 2022 році. Частково це пов'язано з тим, що в останні роки виплати сім'ям з дітьми, субсидії фінансувалися з державного, а не з місцевих бюджетів. Крім того, з 2019 по 2022 рік частка витрат місцевих бюджетів на охорону здоров'я в загальних видатках місцевих бюджетів також зменшилася, оскільки фінансування цих видатків було централізованим.

Таким чином, можна стверджувати, що пріоритетними напрямками видатків місцевих бюджетів у 2018 – 2022 роках є видатки на освіту, економічну діяльність та житлово комунальне господарство. Така структура видаткової частини місцевих бюджетів є характерною для 2020 – 2022 років та вказує на спрямованість видатків місцевих бюджетів на розвиток місцевої соціально-економічної інфраструктури.

2.2. Міжбюджетні трансферти як джерело інфраструктурного розвитку територій

Фінансова підтримка Урядом України регіонального та місцевого розвитку здійснюється за рахунок різних міжурядових дотацій та субвенцій. Однак ефективності цих фондів перешкоджає низка проблем, таких як фрагментована та відносно нестабільна податкова система, акцент на фінансуванні «жорсткої» регіональної та місцевої інфраструктури та переважання невеликих місцевих проектів. Це впливає на здатність національних і місцевих органів влади підвищувати регіональну

конкурентоспроможність і прискорювати зростання. Найважливіше те, що нинішня структура багатьох грантів і субсидій регіонального та місцевого розвитку може збільшити, а не зменшити регіональні відмінності.

Проте великою проблемою формування дохідної частини місцевих бюджетів України є велика частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів (53,2%, 46,5%, 34,0%, 32,8% та 24,7% у доходах місцевих бюджетів у 2018 – 2022 роки, відповідно), що свідчить про залежність від коштів державного бюджету (рис. 2.2).

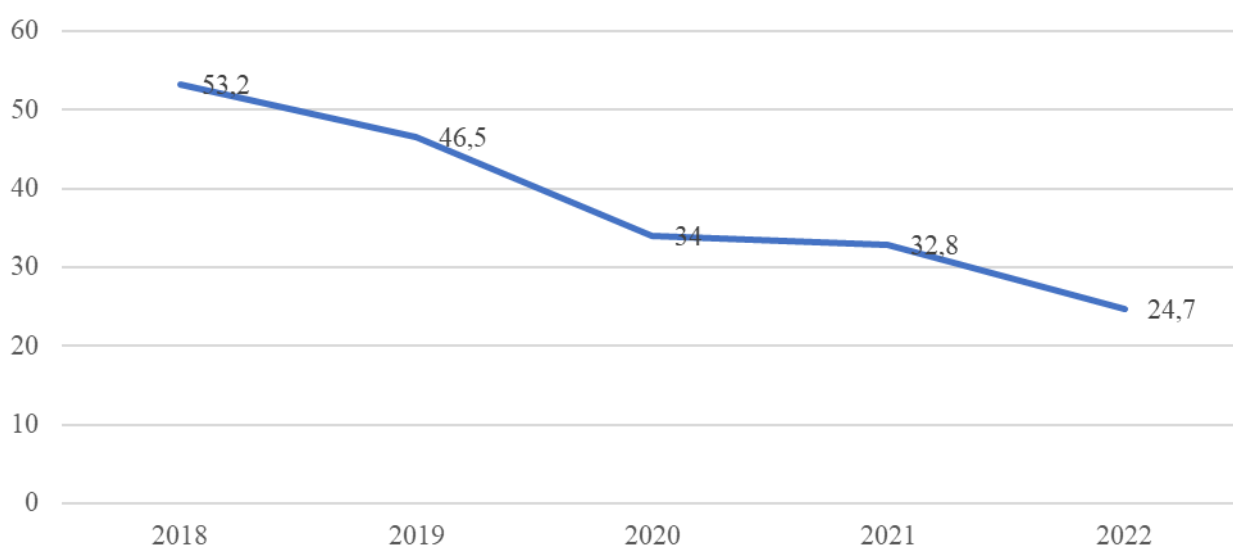

Рис. 2.2. Динаміка частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів за 2018 – 2022 роки, %

Потрібно наголосити на зміні структури обсягу міжбюджетних трансфертів. Позитивною є динаміка зменшення частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів при зростанні загальної суми доходів.

У період з 2018 по 2022 рік частка трансфертів центрального уряду у складі всіх місцевих доходів значно впала – з 53,2% до 24,7% (рис. 2.2). Це менше, ніж середні показники для країн ОЕСР та Європейського Союзу у 38% та 45% відповідно. Це також значно нижчий показник, ніж Польщі (60%). Значна частина цього скорочення відбулася між 2019 і 2020 роком (з 46,5% до

34%). Це пов'язано з рішенням уряду про скорочення розмірів кількох фондів, зокрема ДФРР, для створення «Стабілізаційного фонду для боротьби з коронакризою», а також вищезазначеними змінами механізмів фінансування медичних та соціальних послуг. Оскільки трансферти центрального уряду часто цільові, це обмежує здатність місцевих органів влади адаптувати свої витрати до потреб місцевих інвестицій. Загалом, зменшення залежності органів місцевого самоврядування від цільових міжбюджетних трансфертів збільшує їхню відносну фіскальну автономію.

Тобто, частка офіційних трансфертів державного бюджету та трансфертів від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій в доходах місцевих бюджетів має спадну тенденцію (з 53,2% в 2018 році до 24,7% у 2022 році), що свідчить про зростання власних доходів місцевих бюджетів.

Субвенції та дотації спрямовані на регіональний або місцевий розвиток в Україні. Загалом у 2018 – 2022 роках було реалізовано 110 дотацій та субвенцій регіонального та місцевого розвитку на загальну суму бюджетних асигнувань 209 млрд грн. За цей період місцеве фінансування як відсоток державних витрат стало більш фрагментованим, із суттєвою зміною виду та кількості щорічних дотацій і субвенцій між 2018 та 2022 роками. Така ситуація може ускладнити розуміння місцевими органами влади відповідних нормативних актів, а також, чи мають вони право подавати заявку на отримання державних трансфертів.

Проаналізуємо динаміку офіційних трансфертів місцевим бюджетам впродовж 2018 – 2022 років (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка офіційних трансфертів місцевим бюджетам України за 2018 – 2022 роки [41]

Складові надходжень	2018, млрд грн	2019, млрд грн	приріст 2019 до 2018, %	2020, млрд грн	приріст 2020 до 2019, %	2021, млрд грн	приріст 2021 до 2020, %	2022, млрд грн	приріст 2022 до 2021, %
Міжбюджетні	298,9	260,3	87,1	160,2	61,5	202,7	126,5	136,7	67,4

трансферти									
Базова дотація	8,2	10,4	126,8	13,3	127,9	15,7	118,0	16,3	103,8
Субвенції, всього	273,8	234,4	85,6	138,6	59,1	179,9	129,8	114,6	63,7
Субвенції на соціальний захист населення	125,3	79,3	63,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Освітня субвенція	60,4	70,4	116,6	81,2	115,3	100,1	123,3	96,7	96,6
Медична субвенція	61,6	56,1	91,1	14,6	26,0	0	0,0	0	0,0
Субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій	5	3	60,0	1,7	56,7	6,2	364,7	0	0,0

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Субвенція на формування інфраструктури	1,8	2,1	116,7	0	0,0	9,9	0,0	0	0,0
Трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,9	0,4	44,4	0,1	25,0	0,1	100,0	0,2	200,0
Всього	299,8	260,7	87,0	160,3	61,5	202,8	126,5	136,9	67,5

У цілому аналізуючи обсяг офіційних трансфертів місцевим бюджетам України впродовж 2018 – 2022 років, можна зробити висновок щодо їх зменшення з 299,8 млрд грн у 2018 році до 136,9 млрд грн у 2022 році із збільшенням у 2021 році за рахунок субвенцій на боротьбу з наслідками коронакризи.

Темпи зменшення складала з 87% у 2019 році до 67,5% у 2022 році. Серед видів трансфертів стабільно профінансованими та зростаючою за цей період є базова дотація (обсяги якої зросли з 8,2 млрд грн в 2018 році до 16,3 млрд грн в 2022 році або вдвічі), освітня субвенція (обсяги якої зросли з 60,4 млрд грн у 2018 році до 96,6 млрд грн у 2022 році) та обсяги медичної субвенції за 2018 – 2020 роки скоротились в 5 раз (з 61,6 млрд грн у 2018 році до 14,6 млрд грн у 2022 році), а в 2021 та 2022 роках взагалі не фінансувалась дана стаття.

Такий вид міжбюджетного трансферту як субвенція на соціальний захист населення впродовж останніх трьох років також не фінансувалась місцевим бюджетам.

Субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій не надавалась лише в 2022 році.

Важливим джерелом фінансування соціально-економічного розвитку територій є субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Згідно

Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» [6] від 03.02. 2021 р № 102 кошти субвенції спрямовуються на: «будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт об'єктів комунальної власності; здійснення заходів Державної програми розвитку українських Карпат на 2020-2022 роки (за винятком поточних видатків); здійснення екологічних та природоохоронних заходів; придбання для установ комунальної власності обладнання та комунального транспорту, зокрема спеціального призначення; розв'язання проблем окремих адміністративно-територіальних одиниць (малих міст, шахтарських та гірських населених пунктів); здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів; реалізацію проектів з енергоефективності та енергозбереження, проектів водопостачання, водовідведення, та тепlopостачання; виготовлення проектної документації; реалізацію проектів будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту) об'єктів комунальної власності з виготовленням відповідної проектної документації; здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2; завершення проектів будівництва строком реалізації від одного до трьох років, впровадження яких розпочато у попередні роки за рахунок субвенції» [6].

Субвенція надається місцевим бюджетам за дотриманням умов:

1. Спроможності подальшого утримання основних фондів комунальної власності за рахунок коштів місцевих бюджетів.
2. Спрямування субвенції на створення, приріст або оновлення основних фондів комунальної власності.
3. Завершення реалізації проектів у поточному році.
4. Наявності затверджених проектів будівництва та результатів проведення їх експертизи відповідно до діючих вимог.

Упродовж 2018 – 2021 років у Державному бюджеті України для місцевих бюджетів було виділено субвенції на соціально-економічний розвиток окремих територій на суму 16,7 млрд грн, з них перерозподілено 14,6 млрд. грн. (рис. 2.3).

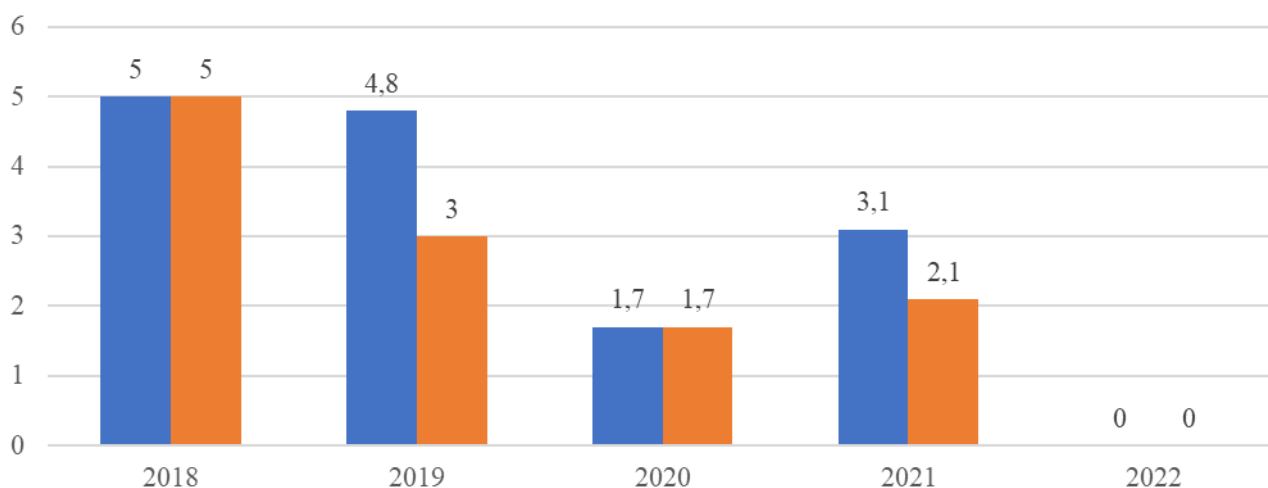

Рис. 2.3. Динаміка субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів соціально-економічного розвитку окремих територій за 2018 – 2022 роки, млрд грн

Основною метою фінансування у 2020 та 2021 роках було здійснення заходів із запобігання виникненню та поширенню, локалізації та ліквідації спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, об'єктів будівництва з метою покращення якості надання послуг у сферах освіти, охорони здоров'я та спорту.

За даними Державної казначейської служби України, станом на кінець 2021 касові видатки з державного бюджету для реалізації цієї субвенції склали 2,1 млрд грн. У 2021 році було розподілено субвенцію на понад 1150 проектів.

Незважаючи на зростання власних доходів місцевих бюджетів, розвиток ОТГ залежить від державної підтримки, особливо на розвитку інфраструктури, яка має велике значення для розвитку сільських громад.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про добровільне об'єднання

територіальних громад» держава здійснювала: «фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст та приєднання до об'єднаних територіальних громад шляхом надання об'єднаній територіальній громаді (далі ОТГ) коштів у вигляді субвенції на формування відповідної інфраструктури» [9]. На виконання Закону Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на підтримку розвитку об'єднаних територіальних громад» від 16.03.2016 № 200 [10] запроваджено інфраструктурну субвенцію. Загальний обсяг субвенції розподілявся між бюджетами ОТГ пропорційно до їхніх площ та кількості сільського населення з рівною вагою обох цих факторів.

Аналізуючи обсяги інфраструктурної субвенції (табл. 2.6), можна дійти висновку про зростання її обсягу з 1,8 млрд грн у 2018 році до 9,9 млрд грн у 2021 році. Кількість ОТГ, що її отримували впродовж 2018 – 2022 років зростає з 665 одиниць у 2018 році до 806 одиниць у 2021 році. У той же час обсяг фінансування у розрахунку на 1 сільського мешканця зменшився з 536 грн до 495 грн відповідно, що свідчить про дефіцитність державного бюджету.

Таблиця 2.6

Характеристика інфраструктурної субвенції за 2018 – 2021 роки [41]

Рік	Загальний обсяг інфраструктурної субвенції, млрд грн	Кількість ОТГ, що отримали інфраструктурну субвенцію	Обсяг фінансування у розрахунку на 1 сільського мешканця, грн
2018	1,9	665	536
2019	2,1	806	495
2021	9,9	521	854

Однак у 2020 та у 2022 роках така субвенція не надавалась, а у 2021 році вона була замінена на три види: субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію інфраструктурних проектів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери (обсяг 8,1 млрд грн); субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток комунальної інфраструктури, у тому

числі на придбання комунальної техніки (обсяг 0,2 млрд грн); субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури (обсяг 1,6 млрд грн).

У 2022 році уряд реалізував 52 програми державної регіональної підтримки розвитку територій, на які спрямували понад 150 мільярдів гривень (рис. 2.4).

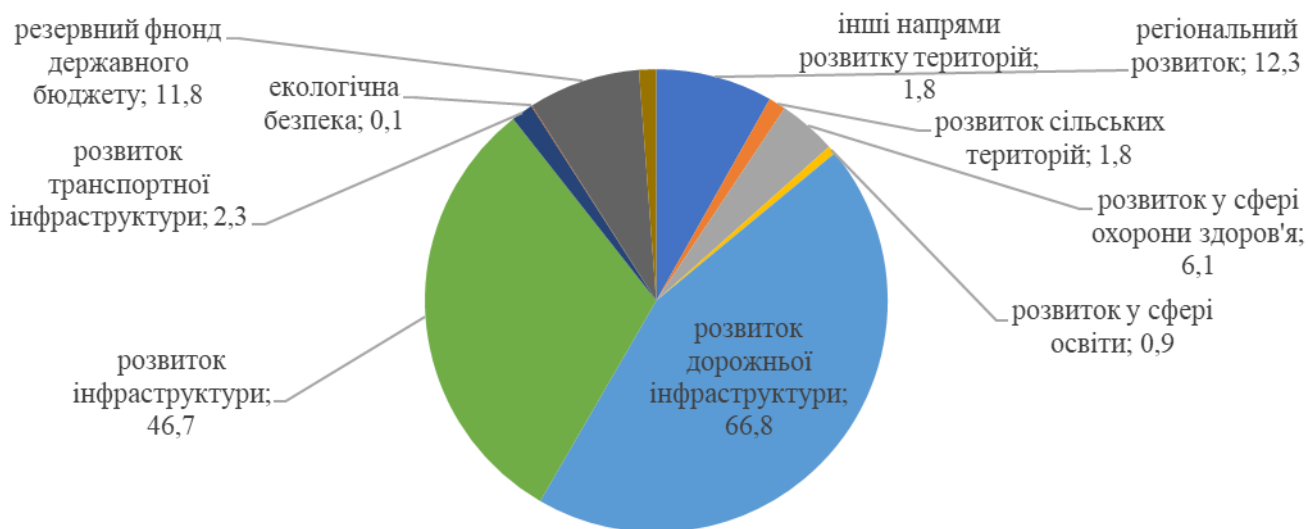

Рис. 2.4. Державна фінансова підтримка розвитку громад та розбудови інфраструктури у 2022 році [41]

Кошти на цю підтримку йшли в різні напрямки. Головними розпорядниками цих коштів та відповідальними виконавцями бюджетних програм, бенефіціарами яких є території, були центральні органи виконавчої влади, зокрема місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Усі ці фінансові ресурси держава спрямувала на місцевий рівень для створення умов для динамічного та збалансованого розвитку територій.

2.3. Фінансування регіонального та місцевого розвитку за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку

У 2012 році у складі загального фонду державного бюджету України створено Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) для фінансового забезпечення реалізації регіональної політики держави шляхом фінансування проекти регіонального розвитку.

ДФРР – це бюджетна програма, заснована на багатоступінчастому конкурсному відборі проектів на державному та місцевому рівнях, з розподілом коштів між усіма муніципалітетами відповідно до визначених критеріїв. Спектр проектів, поданих на фінансування, дуже різноманітний: від проектів реставрації історичних пам'яток до будівництва та ремонту шкіл, аптек, доріг і спортивних майданчиків.

Згідно зі статтею 24-1 Бюджетного кодексу України при складанні бюджетного розпису та проекту державного бюджету України ДФРР встановлюється у розмірі не менше 1% розрахункового обсягу доходів загального фонду проекту державного бюджету на відповідний бюджетний період [1]. Проте у 2012 – 2015 роках встановлена норма не була реалізована, а з 2016 року щороку припиняється законами про державний бюджет України на відповідний рік у розділі «Прикінцеві положення», що призводить до виділення коштів ДФРР у розмірах, менших від передбачених Фінансовим регламентом.

З метою підвищення ефективності використання коштів ДФРР у 2017 році створено спеціальний фонд державного бюджету як додаткове джерело фінансування ДФРР, фінансові кошти якого отримані ДФРР зі спеціального фонду перевищують відповідні надходження від загального фонду в 2,5 рази. Проте фінансування ДФРР за рахунок спеціального фонду державного бюджету не має гарантованих джерел поповнення.

Кошти ДФРР призначені для реалізації інвестиційних програм та проектів регіонального розвитку (зокрема проектів співробітництва та добровільних об'єднань місцевих органів влади), спрямованих на розвиток територій, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків, спортивної інфраструктури тощо. відповідно до пріоритетів, визначених у Державній

стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях регіонального розвитку, а також реалізації проектів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету». На реалізацію інвестиційних програм та проектів регіонального розвитку з розвитку спортивної інфраструктури та енергоефективності державних і комунальних закладів освіти та медицини виділяється не менше 10% коштів ДФРР за кожним із зазначених напрямів та на проекти реалізації – переможці «Всеукраїнського громадського бюджету» – не більше 10% коштів ДФРР [1].

У 2018 році внесено зміни до процесу подання, відбору та фінансування проектів за кошти ДФРР. Визначено чіткі терміни відбору проектів, які можуть фінансуватися з ДФРР (початок – не пізніше 15 січня, завершення – не пізніше 1 травня); відбираються проекти на наступний плановий рік. Тобто проекти, які планується реалізувати у 2020 році, мають бути затверджені в регіонах до 1 травня 2019 року. Це дозволило прискорити реалізацію проектів та оптимізувати процес реалізації на місці. Встановлено орієнтовну мінімальну вартість проектів, які подаються на фінансування ДФРР, – від 1 млн грн до 5 млн грн (для проектів нового будівництва, реконструкції (в тому числі шкіл), капітального ремонту та переобладнання). Ці зміни створили рамкові умови для реалізації проектів, встановили чіткі вимоги до заявників, чіткі критерії відбору та зробили проекти більш відповідними критеріям «проекту розвитку»; це додатково стандартизує процес подання заявок на отримання фінансування від ДФРР. Враховуючи можливість збільшення обсягів ДФРР для розвитку громад, позитивний синергетичний ефект від таких змін має особливо проявлятися в регіонах і територіях, що характеризуються низькими темпами розвитку. Зокрема, зміни в порядку використання коштів ДФРР вигідні для звільнених районів східних областей.

Органи місцевого самоврядування отримали додатковий власний ресурс для розвитку економічної та соціальної сфери громад, модернізації інфраструктури, поточних та капітальних ремонтів за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку. Завдяки цьому підтримка регіонів з

цього джерела зростає до 3,8 млрд у 2018 році. Крім того, у 2018 році Кабінет Міністрів України затвердив перелік із 542 програм і проектів регіонального розвитку на загальну суму 3,8 млрд грн, які фінансуються з ДФРР. Фінансування проектів ДФРР дало можливість громадам реалізовувати важливі для місцевого розвитку проекти, особливо щодо реконструкції шкіл, дитсадків, лікарень, медичних центрів тощо (рис. 2.5).

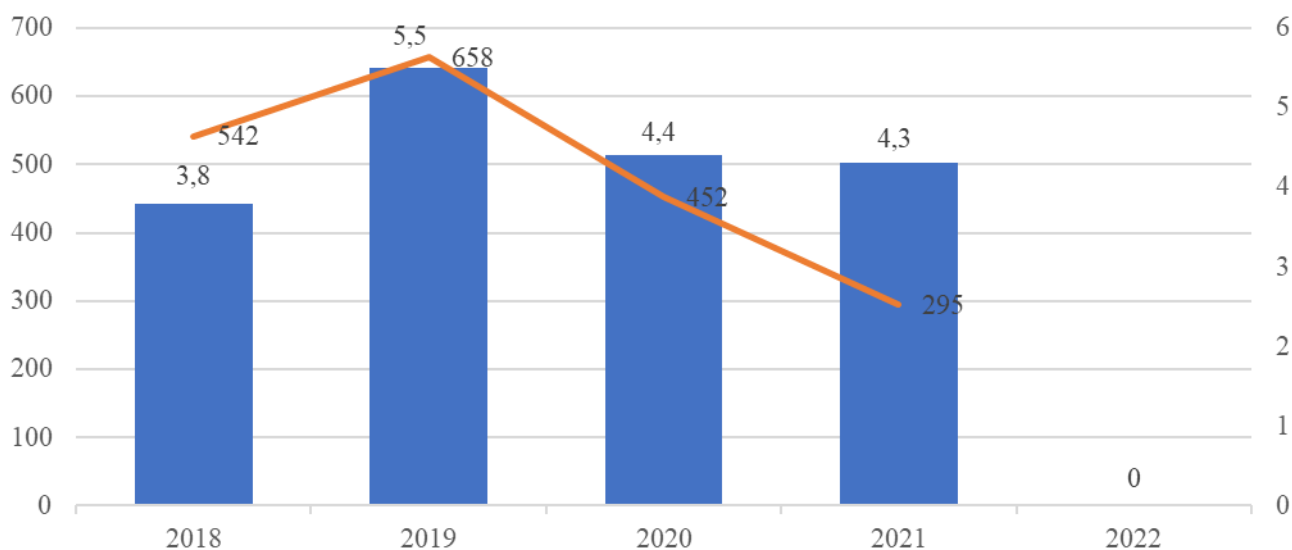

Рис. 2.5. Динаміка фінансування проектів (млрд грн) та кількість проектів Державного фонду регіонального розвитку за 2018 – 2022 роки

Відповідно до Бюджетного кодексу України, обсяг ДФРР має становити не менше 1% доходів загального фонду Державного бюджету України на відповідний рік – у 2021 році це 9,3 млрд грн. Однак під час розгляду державного бюджету на 2021 рік обсяг ДФРР зменшили до 4,5 млрд грн, а решту коштів перерозподілили на фінансування інших соціально-економічних субвенцій. Фактично ж виділених коштів ДФРР у 2021 році розмірі склало 4,3 млрд грн. У 2022 році ДФРР був запланований законом про Державний бюджет України на 2022 рік, однак кошти не були профінансовані.

Відомості про напрями використання коштів ДФРР у 2019 – 2021 роках наведено у табл. 2.7.

За напрямими, найбільше проектів стосуються освітніх закладів (переважно заклади середньої та дошкільної освіти) – 132 проекти у 2021 році, спорту (59 проектів у 2021 році) та охорони здоров'я (37 проектів у 2021 році). Дуже мало проектів розвитку спрямовані на підвищення ділової активності (наприклад, підтримка індустріальних парків) – лише 4.

Таблиця 2.7

Динаміка та склад коштів ДФРР за напрямими використання у 2019 – 2021 роках [41]

Напрями використання	2019 рік			2020 рік			2021 рік		
	кількість проектів	касові видатки ДФРР, млн грн	% касових видатків ДФРР	кількість проектів	касові видатки ДФРР, млн грн	% касових видатків ДФРР	кількість проектів	касові видатки ДФРР, млн грн	% касових видатків ДФРР
Освіта	256	1948,1	35,5	230	233,6	5,1	132	854,3	20,1
Водопостачання, водовідведення	43	401,3	7,3	12	247,3	5,7	4	457,9	10,8
Соціальний захист	5	28,3	0,5	3	10,7	0,2	0	14,6	0,3
Дороги, транспортна інфраструктура	46	551,2	10,0	16	198,5	4,5	34	347,2	8,2
Культура	36	238,3	4,3	19	135,1	3,0	4	256,7	6,0
Спорт	126	1032,6	18,8	107	942,2	21,7	59	874,3	20,5
Охорона здоров'я	93	939,1	17,1	53	522,4	12,0	37	622,5	14,6
ЦНАП, центри безпеки громадян	21	160,2	3,0	6	51,6	1,1	23	784,1	18,4
Інше	32	187,0	3,4	6	29,4	0,7	2	45,6	1,1
Разом	658	5486,1	100	452	4370,9	100	295	4257,2	100,0

На реалізацію проектів регіонального розвитку, спрямованих на розвиток регіонів у частині розвитку спортивної інфраструктури, за законом виділяється не менше 10% коштів ДФРР (хоча фактично ця норма виконується).

Серед цьогорічних переможців – капітальний ремонт та реконструкція загальноосвітніх шкіл, дитсадків та лікарень. Поширеними проектами є також будівництво та реконструкція спортивних залів та басейнів.

Загалом ДФРР використовується для дорогих (у межах відповідного місцевого бюджету), але водночас необхідних проектів, включаючи систему

зрошення, будівництво водопроводів чи очисних споруд. Є й інші цікаві ідеї, як-от розвиток пішохідної та велоінфраструктури, або такі, що мають на меті дати поштовх розвитку регіону, як-от будівництво інженерно-транспортної інфраструктури індустріального парку в місті Кам'янка-Бузька буде виділено майже 10 млн грн.

Розподіл за напрямками у 2020 не надто відрізнявся від пропорцій 2021 року – найбільша частка на спорт, на другому місці проекти пов'язані зі медициною, а третьою є освіта.

Висновки до розділу 2

Аналіз доходів місцевих бюджетів за 2018 – 2022 роки дає підстави стверджувати, що місцеві бюджети збільшили дохідну базу та вдосконалили видаткову частину, що створило умови для набуття повної фінансової самостійності органів місцевого самоврядування та їх територіального розвитку. громада. Щодо аналізу структури видатків місцевих бюджетів України у 2018 – 2022 роках, то найбільшу питому вагу мають видатки на освіту, економічну діяльність та житлово-комунальне господарство. Відносно висока частка витрат у соціальному секторі загалом позитивно впливає на суспільство. Видатки на соціальний розвиток забезпечують вирішення майбутніх проблем економічного розвитку.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що в Україні залишається актуальною проблема недостатності бюджетних ресурсів для фінансування власних та делегованих повноважень місцевих органів влади. Викликає занепокоєння велика кількість дотаційних місцевих бюджетів та значний рівень міжбюджетних трансфертів, які свідчать про фінансову неспроможність місцевої влади повною мірою виконувати делеговані їй повноваження, оскільки місцеві податки та збори складають лише незначну частину доходів місцевих бюджетів.

ДФРР є достатньо прозорим інструментом виділення коштів з державного

бюджету України на реалізацію регіональних капітальних проєктів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Перспективи формування бази фінансових ресурсів для інфраструктурного розвитку регіонів України

В останні роки проблема формування дохідної бази місцевих бюджетів опинилася в центрі досліджень науковців і безпосередньо працівників місцевих органів влади. На сьогоднішній день існуюча система накопичення доходів місцевих бюджетів України характеризується низькими власними доходами місцевих бюджетів, що призводить до збільшення обсягів державної допомоги. Постійна нестача фінансових ресурсів у муніципалітетах і нестабільність структури джерел доходів стали проблемою державного значення.

Тому удосконалення процесів організації взаємовідносин між бюджетами щодо формування фінансових ресурсів регіонів залишається дуже актуальним питанням.

Фактичні фінансові можливості місцевої влади досить обмежені, що гальмує демократичні зміни в нашій країні. Відносний характер фінансової самостійності місцевого самоврядування робить актуальною в Україні проблему розподілу доходів місцевих бюджетів.

Так в складній політичній та економічній ситуації, спричиненій останніми подіями в Україні, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин». Цим розпочато новий етап реформ децентралізації влади, який дозволить розширити повноваження місцевих бюджетів для реалізації ефективної місцевої економічної політики [3].

Проте реформа все ще перебуває на стадії вдосконалення, оскільки адміністративно-територіальний устрій України залишився у спадок від радянських часів, а система органів виконавчої влади та місцевого самоврядування побудована на засадах вертикального прийняття рішень. Це означає, що муніципалітети сильно залежать від центру у фінансових питаннях. Процес реформ також ускладнюється тим, що частина країни знаходиться в окупованій зоні.

Основними проблемами, які перешкоджають формуванню незалежної бюджетної політики органів місцевого самоврядування, є:

1. Повноваження органів місцевого самоврядування залишаються обмеженими та нечітко визначеними, що обмежує їх можливості вирішувати питання місцевого значення у межах, визначених Конституцією України.

2. Місцеві бюджети залишаються надто слабкими та залежними від центру, а за своєю структурою вони обмежені. Постійно відчувається нестача фінансових ресурсів, що унеможлиблює виконання делегованих державою повноважень.

3. Надходження до місцевого бюджету є низькими, а держава, в свою чергу, неспроможна виконувати свої фінансові зобов'язання в рамках делегованих повноважень.

4. Проблемою залишаються і земельні питання, оскільки землі, які знаходяться на території сіл, селищ та міських рад, не належать населенню, а тому не підпадають під юрисдикцію місцевої влади.

5. Стара адміністративно-територіальна система радянського типу має вертикальну схему прийняття рішень.

На обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування впливає багато факторів, найважливішими з яких є:

- розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування;
- розподіл джерел доходів державного та місцевих бюджетів;
- діюча податкова система, перелік податків і зборів, їх ставки, пільги;

- організацію міжбюджетних відносин та порядок перерахування трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- стан фінансового ринку країни та реальні можливості органів місцевого самоврядування у сфері використання залучених коштів (місцеві позики);
- склад і фінансовий стан підприємств та інших суб'єктів господарювання місцевого господарства;
- конкретні зусилля органів місцевого самоврядування, спрямовані на забезпечення соціально-економічного стану територій і населених пунктів та пошук альтернативних джерел доходів.

Важливим напрямком вирішення проблем фінансового забезпечення місцевих бюджетів є посилення зв'язку соціально-економічного та бюджетного планування адміністративно-територіальних одиниць. На формування доходів місцевих бюджетів має впливати соціально-економічна ситуація на території місцевого самоврядування та виконання програм розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Водночас в Україні за чинною системою бюджетного регулювання понад 90% усіх бюджетів є дотаційними і лише 8% є донорськими. Удосконалення процесів формування доходів місцевих бюджетів сприятиме підвищенню рівня їх фінансової безпеки та зменшенню частки міжбюджетних трансфертів, що, у свою чергу, сприятиме зведенню до мінімуму кількості субсидіантів.

При реалізації бюджетної політики місцева влада і держава повинні оптимально поєднувати інтереси суспільства, окремих регіонів, підприємств і громадян. Вирішальне значення має збалансований розвиток приватних і державних інтересів у бюджетній політиці. Від того, наскільки ефективними та досконалими будуть механізми формування та використання доходів місцевих бюджетів, залежить реальність реалізації програм регіонального розвитку [10, с.74].

Основним джерелом доходів міських бюджетів є податкові надходження. Нездатність місцевої влади розпізнати прихований податковий потенціал та ефективно регулювати місцеву економічну діяльність, а також відсутність

прозорості в адмініструванні окремих податків призводять до недостатнього використання наявних податкових можливостей.

Через значну тіньову діяльність та зайнятість особисті доходи громадян та підприємницька діяльність незареєстрованих малих та середніх підприємств залишаються поза увагою податкових органів.

Вітчизняна практика місцевого оподаткування свідчить, що система місцевих податків і зборів в країні виконує допоміжну функцію до державного оподаткування і зачіпає об'єкти, які або не становлять інтересу для державного управління, або за своєю природою не можуть бути обкладені державними податками [6]. Для вдосконалення існуючої системи місцевого оподаткування необхідно не лише забезпечити максимальне збереження вже існуючих податків і зборів, чого можна досягти шляхом створення більш прозорої процедури управління податками в інтересах місцевої влади та місцевого самоврядування у реалізації всіх податкових можливостей шляхом надання їм більших повноважень у цій сфері, а також шляхом додавання до переліку тих податків і зборів, які належать державі, хоча фактично вони повністю зараховуються до місцевих бюджетів.

У більшості країн податок на майно є ефективним джерелом поповнення місцевих бюджетів. Запровадження такого податку в Україні стало ще одним важливим кроком до збільшення власних доходів місцевих бюджетів. Водночас необхідно вдосконалити механізм сплати цього податку, запровадити диференційовані податкові ставки, які б залежали від фактичних вартісних факторів і, відповідно, впливали на розмір податкового навантаження на різні верстви населення. Важливим є також здійснення відповідних заходів щодо забезпечення відповідальності платників місцевих податків і зборів за порушення законодавства та створення дієвого механізму контролю платників податків, своєчасної сплати податків тощо.

Вирішення цієї проблеми призведе до скорочення тіньового сектору та зменшення кількості випадків ухилення від сплати податків, що позитивно вплине як на доходи місцевих бюджетів, так і на економіку регіонів та країни,

створить позитивний імідж держави на міжнародному рівні та в майбутньому дозволить якісно трансформувати економіку, підвищити якість послуг, що надаються органами місцевого самоврядування та суттєво вплинути на покращення рівня життя населення.

Оскільки податки сплачуються переважно з доходів суб'єктів господарювання, проблему наповненості дохідної частини місцевих бюджетів має сенс вирішувати шляхом зміцнення та нарощування виробничих можливостей суб'єктів господарювання, що забезпечує кращий рівень прибутковості та економічне зростання адміністративно-територіальної одиниці за місцезнаходженням суб'єкта господарювання.

Багато вітчизняних науковців і політиків очікують позитивного результату в частині збільшення поповнення місцевих бюджетів за рахунок надходжень плати за паркування. Таким чином зараз поширена діяльність, пов'язана з паркуванням транспортних засобів. Водночас у країнах зі сформованими традиціями місцевого самоврядування плата за паркування є одним із найважливіших джерел наповнення місцевих бюджетів.

Проте останніми роками в Україні склалася дещо інша ситуація: надходження від плати за паркування становили менше 1% від загального обсягу місцевих податків і зборів. Така тенденція зумовлена тим, що цей збір вибірковий у своєму застосуванні. Це означає, що місцевим радам надається право самостійно вирішувати питання про їх створення. Проблема також виникає через те, що Податковим кодексом України значно ускладнено порядок справляння плати за паркування транспортних засобів. Органи місцевого самоврядування не в повному обсязі використовують резерви цього збору через відсутність дієвого контролю за наявністю договорів оренди паркувальних місць, меж та розмітки паркувальних місць, засобів фіксації транспортних засобів під час в'їзду на стоянку. Удосконалення адміністративного механізму в Податковому кодексі України, а також ряд факторів – збільшення кількості транспортних засобів, розширення мережі зон платного паркування та підвищення якості послуг, що надаються – сприятимуть зростання ставки, за

якою стягується ця плата.

Для виявлення земель, що не використовуються, незабудованих та не наданих в оренду, необхідно провести повну інвентаризацію земель на території територіальних утворень, за необхідності укласти договори з орендарями та забезпечити повну сплату зборів до місцевих бюджетів. Також необхідно регулярно проводити індексацію грошової оцінки землі. Не наповнення дохідної частини місцевих бюджетів податком на майно відбувається через занижену вартість майна та неналежний облік. З метою підвищення ефективності наповнення дохідної частини місцевих бюджетів також необхідно внести зміни в принципи планування та виконання доходів місцевих бюджетів.

Для забезпечення збільшення надходжень до бюджету від податку на доходи фізичних осіб необхідно підвищити рівень оплати праці, ліквідувати заборгованість із виплати заробітної плати, зменшити або усунути тіньові доходи, що потребує дій центральних органів виконавчої влади.

Для зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів і тим самим забезпечення фінансової міцності місцевої влади на сучасному етапі необхідно:

- надати органам місцевого самоврядування право запроваджувати власні податки та збори, ставки та податкову базу яких вони можуть самостійно регулювати, за умови контролю з боку держави загального рівня податкового навантаження;

- внести відповідні зміни до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України щодо сплати таких податків, як податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб та статусу місцевих податків і, відповідно, змінити та вдосконалити порядок їх адміністрування. На нашу думку, на початковому етапі 100% відрахування цих податків буде неможливим, оскільки це сильно вплине на дохідну базу державного бюджету. Проте через деякий час таке скорочення буде виправданим, оскільки за достатніх надходжень до місцевих бюджетів обсяг державної допомоги зменшиться. Кошти, отримані від сплати цих податків до місцевих бюджетів,

можуть бути спрямовані на модернізацію житлово-комунального господарства, покращення благоустрою, ремонт доріг, виконання програм соціально-економічного розвитку тощо.

- посилення ролі органів місцевого самоврядування та податкових органів у легалізації доходів місцевих підприємств та ФОП з метою наповнення дохідної частини місцевих бюджетів податковими надходженнями;

- здійснювати дієвий та оперативний контроль податковими органами та державними реєстраторами за сплатою місцевих податків і зборів, їх правильним обчисленням та своєчасним нарахуванням підприємствами та їх структурними підрозділами;

- досліджувати у своїх межах реалізацію стратегії розвитку місцевого самоврядування, основним напрямком якої має бути пошук власних джерел фінансування та розширення фінансово-економічної бази регіону;

- розвивати державно-приватне партнерство, яке завдяки співпраці державного та приватного секторів дозволить збільшити ресурси для соціально-економічного розвитку регіонів та забезпечить можливість використання альтернативних приватних джерел капіталу для реалізації важливі та термінові проекти;

- посилити фінансову незалежність місцевої влади шляхом удосконалення впровадження програмно-цільового методу управління бюджетними ресурсами;

- зарахувати всю суму надходжень ПДФО до місцевих бюджетів;

- запровадження прозорих процедур продажу та передачі в оренду землі через відповідні аукціони з метою збільшення надходжень податку на майно та забезпечення контролю за цим процесом з боку місцевої влади;

- посилення контролю за об'єктами оподаткування нерухомого майна

- залучати муніципалітети до підготовки видаткової частини бюджету

- запровадження середньострокового планування місцевих бюджетів;

- посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів.

Реалізація цих перспектив дасть змогу підвищити рівень власних доходів

місцевих бюджетів, створити стимули для саморозвитку, підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, зменшити різницю між територіями у рівні бюджетної забезпеченості та, зрештою, фінансову стабілізацію та досягнення сталого соціально-економічного розвитку регіонів.

3.2. Структурне фінансування відбудови регіонів України

Кожен день повномасштабної війни в Україні приносить величезні втрати, які важко переоцінити – як матеріальні, так і людські. Масштаби руйнування промисловості, аграрного сектора та інших сфер сягають мільярдів доларів. Зокрема, через бойові дії було зруйновано або призупинено багато підприємств. Дороги, мости, залізниці та інша інфраструктура в постраждалих регіонах серйозно пошкоджені або повністю зруйновані.

У березні 2023 року Світовий банк збільшив оцінку відновлення та реконструкції України до 411 млрд дол. Для порівняння, у вересні 2022 року початковий прогноз, заснований на втратах за перші три місяці повної війни, становив 349 мільярдів доларів [35].

Фінансування відновлення України є ключовим для майбутнього країни. Цей процес потребує спільних зусиль уряду, міжнародних партнерів, бізнесу та громадян. Тільки завдяки такому колективному підходу Україна зможе повернутися на шлях розвитку та реконструкції та створити стаке майбутнє.

Відновлення зруйнованого майна та інфраструктури включає:

1. Підготовка проектної документації та її експертиза в установленому законодавством порядку.
2. Будівництво, поточний ремонт об'єктів нерухомості.
3. Придбання нерухомого майна взамін зруйнованого.

Допомога міжнародних партнерів: позики, гранти, кредити тощо необхідні не лише для підтримки бюджету, а й для реалізації конкретних проектів, цільової реконструкції чи підтримки.

Гранти – це фінансова підтримка міжнародних організацій, фондів та

урядів інших країн. Головна їх перевага полягає в тому, що ці кошти не підлягають поверненню (за умови дотримання умов, оголошених грантодавцями чи розпорядниками коштів) і можуть бути використані на конкретні проекти чи цілі, пов'язані з відновленням регіонів.

Наприклад, Міністерство фінансів України в рамках проекту Світового банку «Мир в Україні» залучило гранти та позики на загальну суму 19,5 млрд дол і 1,44 млрд євро, у тому числі 17,97 млрд дол грантів. Найбільшим донором безповоротної бюджетної допомоги були і залишаються США, які за дев'ять місяців 2023 року надали 8,5 млрд дол грантів. З початку тотальної війни сума грантів, отриманих США, становить 20,4 мільярда доларів [35].

Гранти відіграють ключову роль у фінансуванні відновлення регіонів України. Вони допомагають забезпечити необхідні ресурси для відновлення інфраструктури, соціальних послуг та економічного відновлення. Крім того, гранти допомагають привернути увагу міжнародної спільноти до проблем відбудови України та сприяють налагодженню партнерства з іноземними організаціями.

Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури діє при Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України. Відповідно до Порядку використання коштів термін «зруйноване майно та інфраструктура» включає об'єкти нерухомого майна, що належать фізичним та юридичним особам усіх форм власності, а також об'єкти інфраструктури, зруйновані (пошкоджені/зруйновані) внаслідок бойових дій [37], терактів, диверсій, спричинені збройною агресією росії проти України.

Одержувачами коштів можуть бути органи виконавчої влади, військові адміністрації та державні підприємства та установи.

Міністерство інфраструктури України, Міністерство цифрової трансформації України та Міністерство розвитку громад та територій України утворили міжвідомчу комісію з 15 осіб для розгляду звернень та підготовки пропозицій щодо розподілу коштів на об'єкти, що підлягають реставрації.

Кошти Фонду ліквідації наслідків збройної агресії будуть спрямовані на

будівництво громадських будівель, споруд цивільного захисту, реконструкцію, відновлення об'єктів критичної інфраструктури та розміщення внутрішньо переміщених осіб та осіб, які їх втратили внаслідок бойових дій.

Важливою ланкою у фінансуванні реконструкції є державні субвенції. Уряд України виділяє фінансування регіонам на конкретні цілі залежно від масштабів руйнувань і потреб. Ця підтримка дозволяє регіонам активно відновлювати інфраструктуру та соціальні послуги та надавати допомогу людям, які постраждали від конфлікту.

У серпні уряд заявив, що виділить майже 5 мільярдів гривень із Фонду ліквідації наслідків агресії на відновлення критичної інфраструктури України в регіонах, постраждалих від російської агресії. Таким чином, загальна сума дотацій фонду зараз становить 11,4 мільярда гривень.

Ключову роль у фінансуванні відбудови України відіграють міжнародні партнери. Гранти, позики та кредити дозволяють відновити інфраструктуру та покращити якість життя постраждалих громад. Наприклад, Євросоюз виділив значну субвенцію у розмірі 50 мільйонів євро на відновлення систем електрики, води, опалення та утилізації сміття на звільнених територіях Київської області [37].

На міжнародній конференції в Лугано презентували карту реконструкції українських міст, повідомляє Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування.

У відбудові постраждалих від війни регіонів та міст України підтримають такі країни:

- Латвія – Запоріжжя;
- Норвегія – Кіровоградщина;
- Чехія, Фінляндія та Швеція – Луганськ;
- Італія – Рівне;
- Бельгія – Миколаїв;
- Швейцарія – Одеса;
- Канада – Суми;

- Німеччина – Чернігів;
- США та Туреччина – Харків;
- Швеція та Нідерланди – Херсон;
- Польща та Італія – Донецьк.

План реконструкції України буде розділений на три основні етапи:

1. Відновлення тут і зараз життєво важливих об'єктів.
2. Відновлення шкіл, лікарень, будівництво тимчасових притулків після закінчення бойових дій.
3. Довгострокова трансформація в різних сферах.

Мова йде не лише про надання коштів на зруйновану школу чи розбиту дорогу. Йдеться про партнерів, які привносять свій унікальний досвід і розуміння в створення якісно нового середовища. Як проектувати новий міський простір, як будувати нові об'єкти за найкращими стандартами. Ця синергія дозволить забезпечити трансформацію регіонів».

Наразі план відновлення України оцінюють у 750 млрд дол, а основним джерелом відновлення української держави називають конфісковані російські активи.

Фінансування реконструкції також залежить від участі компаній та інвесторів. Підприємства часто надають фінансову підтримку на рівні громади або вкладають гроші у відновлення об'єктів інфраструктури. Це сприяє активному розвитку регіонів, створює нові можливості для місцевого населення, робочі місця та розвиває економіку регіонів.

На початок 2023 року майже 90% компаній в Україні активно долучилися до підтримки Збройних Сил та реалізації волонтерських і гуманітарних проектів для прискорення перемоги.

Крім того, міжнародні ділові партнери підтримують Україну у відновленні зруйнованих обстрілами об'єктів соціальної та енергетичної сфери. Наприклад, наприкінці 2022 року казахстанська група компаній за власні кошти закупила в Туреччині 41 високопродуктивний генератор, які передали українським лікарням [38].

Постраждалі регіони можуть брати участь в ініціативах і програмах підтримки, спрямованих на надання фінансової підтримки та інших ресурсів, щоб допомогти місцевим громадам відновити свій бізнес і зміцнити свій економічний потенціал.

Пріоритезація проектів реконструкції – завдання, яке потребує спільних зусиль влади, місцевих громад та міжнародних партнерів. Вирішити, які об'єкти та території потребують першочергової уваги, можливо лише шляхом конструктивного діалогу.

Одним із інструментів визначення пріоритетності проектів відновлення є цифрова екосистема DREAM [39]. Вона об'єднує інформацію з урядових порталів, місцевих громад і ключову статистику в єдиний проектний пакет, щоб надати кожному повне уявлення про потреби та прогрес, дозволяючи уряду, донорам і громадянам працювати разом більш ефективно та визначати пріоритети відновлення.

Станом на початок серпня 2023 року екосистема управління цифровою реконструкцією DREAM налічує понад 8000 проектів та проектних ідей, а кількість користувачів досягла майже 2000.

Висновки до розділу 3

Державні субвенції, міжнародні гранти та інвестиції бізнесу – усі ці джерела сприяють відновленню країни. Важливо продовжувати працювати над залученням фінансування та забезпечити максимально ефективне використання коштів для відновлення та майбутнього розвитку України та її громад.

Однією з ключових перспектив є співпраця державного та приватного секторів. Важливу роль у фінансуванні реконструкції відіграють державний бюджет та субвенції, але також важливо залучати інвестиції та ресурси приватних компаній. Ця співпраця може призвести до ефективного використання ресурсів і швидшого відновлення.

Фінансування реконструкції дозволяє не лише відновити регіони, але й

сприяє створенню нових робочих місць, розвитку підприємництва та покращенню якості життя населення. Це інвестиція в майбутнє України.

ВИСНОВКИ

Ефективне фінансове забезпечення регіонального та місцевого розвитку вимагає поєднання використання коштів державного та місцевих бюджетів та активізації внутрішнього потенціалу територій для самостійного формування джерел фінансування місцевого розвитку. Це передбачає поступову зміну ролі держави в повсякденному житті громад у напрямку максимального врахування інтересів громад та їх можливостей ініціювати проекти для отримання фінансування та ефективного використання бюджетних ресурсів (у тому числі коштів) від перерахування з державного бюджету місцевим бюджетам у вигляді трансфертів).

Місцеві та регіональні органи влади можуть здійснити конкретні кроки для формування високого рівня соціально-економічного розвитку, зокрема для сприяння сталому розвитку територій. Ці кроки включають, зокрема, створення умов для мобілізації частини багатства, створеного в певних сферах (внутрішніх ресурсів), для фінансування та підтримки розвитку. Внутрішні надходження повинні бути доповнені міжбюджетними трансфертами, щоб компенсувати різницю у потребах у витратах і фіскальній спроможності між містами та дозволити містам підтримувати реалізацію програм центрального уряду. Для ефективного вирішення проблеми мобілізації відповідних фінансових ресурсів місцевому органу необхідні інструменти фінансування розвитку інфраструктури.

Аналізу показників місцевих бюджетів за 2018 – 2022 роки свідчить, що реформа децентралізації дозволила збільшити обсяги доходів місцевих бюджетів, а прорив у становленні незалежності місцевого самоврядування, оскільки місцеві бюджети збільшили дохідну базу та покращили видаткову частину, яка створила умови для набуття повної фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та розвиток інфраструктури територій. При

цьому зростає власна дохідна база. Аналіз питомих показників доходів і видатків також свідчить про позитивну динаміку

Позитивним аспектом реформи міжбюджетних відносин є щорічне збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів.

Водночас до переліку об'єктів, що фінансуються з ДФРР, включено лише кілька об'єктів соціального захисту, транспортної інфраструктури та культури. Безумовно, кошти спрямовувалися на відтворення та розвиток мережі закладів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства, які перебувають у занедбаному стані.

Проте фінансування ДФРР не було спрямоване на прискорення економічного зростання регіонів і територій через розвиток інфраструктури індустріальних парків і мережі технопарків, створення центрів підтримки підприємництва та створення нових робочих місць у сільській місцевості. Тобто один із найдосконаліших механізмів фінансової підтримки розвитку регіонів не повністю профінансований, а відібрані проекти регіонального розвитку були спрямовані переважно на вирішення соціальних проблем.

Для стимулювання розвитку місцевої інфраструктури рекомендується:

– обумовити (на основі формули) обсяг субвенції на розвиток інфраструктури регіонів у залежність від обсягу інших надходжень місцевих бюджетів, сукупних доходів і зборів, а також фактичних потреб з метою зменшення ваги субвенції на розвиток інфраструктури регіонів при фінансуванні територій, дотримання та встановлення принципів надання трансфертів на основі реальних розрахунків дохідної частини місцевих бюджетів, збереження збалансованості різних джерел доходів місцевих бюджетів, усунення ручного управління коштами;

– ОТГ складати середньостроковий фінансовий план громади, в якому визначати джерела фінансування та їх обсяг, у тому числі власні надходження з місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти та обсяг коштів, що подаються на проекти для фінансування з ДФРР, кошти з інших джерел для реалізації проектів місцевого значення з метою організації та систематизації

фінансування місцевих потреб. Фінансові плани можуть бути основою для прогнозування розвитку муніципалітету та реалізації стратегії муніципального розвитку, оскільки дають змогу розрахувати обсяги необхідних й очікуваних коштів і скласти план їх надходження;

– систематизувати перелік державних структур, залучених до фінансування відбудови на звільнених територіях, з метою впорядкування фінансування відбудови, уточнення необхідних обсягів коштів на проекти та інформування про необхідні потреби регіонів і муніципалітетів на звільнених територіях для покриття фінансових ресурсів;

– використовувати нові інструменти фінансування місцевого розвитку (краудфандинг, фандрайзинг та кошти громад) для залучення коштів інвесторів у місцеву економіку;

– ОТГ звільнених територій розробити стратегії розвитку з визначенням заходів та конкретних проектів щодо відродження територій, з метою впорядкування фінансування відбудови зруйнованих територій та залучення коштів на конкретні проекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення 20.10.2023).
2. Податковий кодекс України від 22 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 20.10.2023).
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин. Закон України від 28 грудня 2014 р. № 79-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17 (дата звернення 20.10.2023).
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення 20.10.2023).
5. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на підтримку розвитку об'єднаних територіальних громад. Кабінет Міністрів України, Постанова від 16 березня 2016 р. № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.10.2023).
6. Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Кабінет Міністрів України, Постанова від 03 лютого 2021 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-2021-%D0%BF#Text/> (дата звернення 20.10.2023).
7. Методика формування спроможних територіальних громад. Кабінет Міністрів України, Постанова від 08 квітня 2015 р. № 214. URL: www.kmu.gov.ua/control/uk/...article?ar (дата звернення 20.10.2023).
8. Деякі питання фінансування робіт з відновлення зруйнованого майна та інфраструктури. Кабінет Міністрів України, Постанова від 29 липня 2022 р.

№ 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.10.2023).

9. Авалов З. Децентралізація и самоуправління у Франції. Від реформ Бонапарта до наших днів: політ. дослідж. 1905. 347 с.

10. Бикадорова Н.О. Податкові доходи у фінансовій децентралізації місцевого самоврядування. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2010. Вип. 7(1). С. 74-83.

11. Борох Н.М. Шляхи вдосконалення механізму поповнення дохідної частини місцевих бюджетів України в кризовий період економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. №6. С. 55-56.

12. Бюджетна система: підручник/ на наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури. 2012. 871с.

13. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.

14. Габа І.М. Децентралізація – деякі плюси і мінуси. *РайонІнфо*. 2014. №1. С.5.

15. Ганущак Ю. І. Місцеві бюджети. К. : Легальний статус, 2013. 48 с.

16. Гурне Б. Державне управління. Пер. з франц. В. Шовкуна. К.: Основи, 1994. - 165 с.

17. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.

18. Державне управління і менеджмент: навч. посіб. у таблицях і схемах / Г. С. Одінцева, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов [та ін.]; за заг. ред. проф. Г. С. Одінцової. Х. : ХарPI УАДУ, 2002. 492 с.

19. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / кол. авт.; відп. ред. проф. Н.Р. Нижник. К.: УАДУ при Президентові України, 1997. 448 с.

20. Державне управління та державна служба: словн.- довід. / уклад. О. Ю. Оболенський. К.: КНЕУ, 2005. 480 с.

21. Дроздовська О.С. Теоретичні засади фінансової децентралізації.

Фінанси України. 2008. № 8. С. 19-25.

22. Коляда Т.А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 396 с.

23. Кукарцев О. Інституціональні механізми регіональної політики: централізація і децентралізація влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. №19. 2007. С. 102-108.

24. Лук'яненко І. Г. Особливості прогнозування та управління бюджетним дефіцитом в країнах з трансформаційною економікою. *Економічний вісник університету*. 2015. Випуск № 25/1. С. 179-185.

25. Макогон В. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Київ, 2017. № 1(90). С. 74-82.

26. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. 2-ге вид., доповн. і виправл. К.: Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2005. 254 с.

27. Мацук З.А. Фіскальний федералізм як децентралізована модель формування бюджетного регулювання в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. Вип. 1. С. 81-94.

28. Остром Е. Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії. К.: Наш час, 2012. 398 с.

29. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 2. С. 19-31.

30. Харитончук М.В. Зарубіжні концепції і практика децентралізації державного управління. Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2000. 17 с.

31. Демчак Р. Бюджетна децентралізація є основним чинником економічної безпеки держави. URL: <http://solydarnist.org/?p=15037>.

32. Тірска У. Фіскальна децентралізація в Україні. URL: www.c-ed.info/img/pdf/Utt_125_134_ukr.pdf.

